

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

**Stát a jeho vliv na minoritu Turků v Bulharsku a
Makedonii**

Tereza Aišmannová

© 2018 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Tereza Aišmannová

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Stát a jeho vliv na minoritu Turků v Bulharsku a Makedonii

Název anglicky

State and its influence on the minority of Turks in Bulgaria and Macedonia

Cíle práce

Hlavním cílem práce je dát na základě terénního výzkumu a sekundárních údajů v relevantní literatuře odpověď na výzkumnou otázku a podotázky:

Jak ovlivňují státní zásahy minoritu Turků v Bulharsku a Makedonii?

- Jaké jsou typy státních zásahů v jednotlivých státech?
- Na jaké konkrétní prvky z každodennosti turecké menšiny měly dopad zásahy státu v historii?
- Jaké jsou rozdíly v menšinové politice mezi Bulharskem a Makedonií?
- Jak se mohou menšiny v zemi participovat?
- Do jaké míry se minorita přizpůsobila kultuře majority?
- Jaké prvky převzala majoritní společnost od minoritní?
- Jaké další vlivy mohou působit na asimilaci?

Metodika

Práce bude vycházet především z výsledků střednědobého terénního výzkumu a materiálu získaného z lokalit, kde žijí Turci. Důraz bude kladen především na kvalitativní metody navazující na sekundární (hlavně statistické) údaje.

Předpokládaný harmonogram:

červenec 2016 (1. ročník) – první část terénního výzkumu v Bulharsku

září až červen (2. ročník) – zpracovávání výsledků terénního výzkumu, zpracování tématické literatury, příprava druhé fáze výzkumu

červenec (srpen) (2. ročník) – druhá část terénního výzkumu v Makedonii

do listopadu (3. ročník) – zpracovávání výsledků 2. části terénního výzkumu

listopad / prosinec (3. ročník) – předložení první verze práce

březen 2017 – odevzdání finální verze práce

Doporučený rozsah práce

cca 50 stran

Klíčová slova

Turci, etnické minority, státní zásahy, Bulharsko, Makedonie, kulturní prvky, kvalitativní výzkum, asimilace

Doporučené zdroje informací

- EMINOV, A. Turkish and Other Muslim Minorities in Bulgaria. New York: Routledge, 1997. ISBN 0-415-91976-2.
- GELLNER, E A. – MARKUS, J. – BLÁHA, V. *Národy a nacionalismus*. Praha: Josef Hříbal, 1993. ISBN 80-900892-9-1.
- HROCH, M. *Národy nejsou dílem náhody : příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-7419-010-0.
- ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin : možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-86429-83-0.
- URAL, Selçuk. Every day life of Turks in Macedonia in historical perspective. *Celal Bayar University Journal of Social Sciences*. 2016, 14(1), 383-426. ISSN 1304-4796.

Předběžný termín obhajoby

2017/18 LS – PEF

Vedoucí práce

doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 5. 2. 2018

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 6. 2. 2018

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 21. 02. 2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Stát a jeho vliv na minoritu Turků v Bulharsku a Makedonii" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 15.03.2018

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. Ing. PhDr. Petru Kokaislovi, PhD za vedení mé práce, cenné odborné rady a celkovou pomoc při jejím vypracování. Dále také všem respondentům za čas, informace a ochotu pomoci během výzkumu.

Stát a jeho vliv na minoritu Turků v Bulharsku a Makedonii

Abstrakt

Práce se zabývá vlivem státních zásahů na minoritu Turků v Bulharsku a Makedonii. K získání dat byl zvolen kvalitativní přístup založen na terénním výzkumu v obou vybraných zemích, který trval dva týdny. Technikou sběru dat byl zvolen semistandardizovaný rozhovor a doplnění informací proběhlo pomocí techniky dotazníku a pozorování. První část práce představuje dosavadní literární zdroje, které se zabývají touto problematikou, dále také teoretická východiska, na která navazuje vlastní část založená především na výpovědích respondentů z řad tureckých minorit. Představeno je historické pozadí vlivů na toto etnikum z pohledu pamětníků od dob socialismu až po současnost s hlavním záměrem představit menšinovou politiku v Bulharsku a Makedonii. Dále také ukazuje, jak stát toto etnikum ovlivnil a jaké možnosti mají minority Turků v obou zemích v současnosti.

Klíčová slova: Turci, etnické minority, stát, národ, státní zásahy, národní státy, Bulharsko, Makedonie, kulturní prvky, asimilace

State and its influence on the minority of Turks in Bulgaria and Macedonia

Abstract

This thesis is going to deal with the influence of the state's intervention on the minority of Turks in Bulgaria and Macedonia. In order to obtain the data important for the research, the quality approach was chosen in the both selected countries and it lasted for two weeks.

The semi-standardized interview was selected by the data collection technique and information was completed by questionnaires and observation techniques. The first part of the thesis is introduces the literetaraure as secondary research. The mentioned literature indicated the issue, as well as the theoretical part, which is mainly based on the testimonies of Turkish minority's respondents. Furthermore, it presents a historical background of influences on this ethnicity from the point of view of the volunteers from socialism to the present, with the main intention to introduce the minority policies in Bulgaria and Macedonia. The thesis also indicates, how the nation has influenced this ethnicity and what the minority of Turks currently has in the both countries.

Keywords: Turks, ethnic minorities, state, nation, state intervention, national states, Bulgaria, Macedonia, cultural elements, assimilation

Obsah

1 Úvod a cíl práce	10
2 Literární rešerše	12
3 Metodologie.....	15
3.1 Užití metody a jejich adekvace.....	15
3.2 Průběh výzkumu.....	16
4 Teoretická východiska	22
4.1 Definice státu	22
4.1.1 Vývoj pojetí státu.....	23
4.2 Národ.....	25
4.3 Typizace státních zásahů.....	28
5 Vlastní práce	29
5.1 Bulharsko	29
5.1.1 Historie Turků v Bulharsku	29
5.1.2 Statistické údaje o turecké menšině a migrační vlny během socialistického režimu 33	
5.1.3 Menšinová politika a obrodný proces v socialistickém Bulharsku.....	35
5.1.4 Situace před rokem 1989 z pohledu pamětníků.....	37
5.1.5 Symboly socialismu dle respondentů	39
5.1.6 Hlavní prvky asimilace před rokem 1989.....	41
5.1.7 Situace v současnosti	46
5.1.8 Participace ve státě a udržování turecké kultury	47
5.1.9 Jazyková situace	56
5.2 Makedonie.....	58
5.2.1 Historie Turků v Makedonii	58
5.2.2 Menšinová politika během Jugoslávie a její důsledky.....	59
5.2.3 Situace před rokem 1989 z pohledu pamětníků.....	62
5.2.4 Situace v současnosti	63
5.2.5 Participace ve státě a udržování kultury	64
5.2.6 Jazyková situace	69
6 Výsledky diskuze	71
7 Závěr.....	74
8 Seznam použitých zdrojů	75
9 Přílohy	79

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Turky obývané části Bulharska	29
Obrázek 2 - Turky obývané části Makedonie	58

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Údaje o respondentech	19
Tabulka 2 - Migrace Turků v Bulharsku	34
Tabulka 3 - Vývoj tureckého obyvatelstva	35
Tabulka 4 - Příklad změny jmen	43
Tabulka 5 - Počty tureckých škol	44
Tabulka 6 - Počty Turků dle sčítání lidu	61
Tabulka 7 Rozdíl mezi turečtinou v Turecku a Bulharsku	70

Seznam příloh

Příloha 1 Školní dvojjazyčný diplom z roku 1933	79
Příloha 2 Školní dvojjazyčný diplom z roku 1939	79
Příloha 3 Turecká ulice v Gornja Banjitsa	80
Příloha 4 Mešita v Gostivaru	80
Příloha 5 Mešita v Sofii	81
Příloha 6 Sídlo turecké politické strany TDP v Gornja Banjitsa	81

1 Úvod a cíl práce

Osmanská říše na Balkánu, která měla v této části Evropy vliv skoro 500 let, po sobě zanechala velmi početnou menšinu Turků v mnoha státech, mezi které mimo jiné patří Bulharsko a Makedonie. Turci se od majoritních obyvatel liší kulturně. Mají jiné náboženství, jazyk a další kulturní prvky, jenž si díky nadvládě v této východní části Evropy udržovali až do 19. století a díky nimž se stále vůči majoritní společnosti vymezují. To vše jsou prvky, které mohly být při jejím zániku, kdy se postavení Turků změnilo na menšinové, z různých důvodů ovlivňovány.

Hlavním faktorem ovlivňující menšiny, je stát. Dynamičnost státu a jeho přeměny v průběhu historie, ale také přeměny státní moci znamenaly i odlišnou politiku vůči menšinám, která může být pozitivní ve smyslu, že udržování minoritní kultury je státem podporována, nebo také negativní, kdy se je stát snaží asimilovat pomocí různých zásahů. V těchto případech je jen na minoritě, jak na tyto vlivy zareaguje.

Ve 20. století, kdy byl ve východní Evropě aktuální nacionalismus, hrála nejen v životě menšin národnost velkou roli a národotvorné procesy neopomíjely ani asimilaci obyvatel do jednoho národa. Bulharsko patřilo po konci 2. světové války do východního bloku a období socialismu bylo ve státě ovlivněno Sovětským svazem. Socialismus měl na asimilaci velký vliv, především na náboženství obecně. Nevyhnula se mu ani Makedonie, avšak v té, jako v části Jugoslávie, probíhal v jiné formě. Proces asimilace byl v zemích, jež byly součástí Jugoslávie, ovlivněn i volnými hranicemi mezi státy, na rozdíl od Bulharska. To je hlavní důvod výběru těchto dvou zemí, ve kterých byly menšiny ovlivňovány zcela odlišným způsobem. Tématem se bohužel zabývá velmi malé množství literárních pramenů, ačkoli zdroj informací usnadňuje existence pamětníku socialistického režimu.

Na otázky, jaká byla menšinová politika během 20. století, jaká je dnes, jak se práva Turků proměňovala s vlivem státních zásahů a jaké to mělo důsledky, poskytnou odpovědi rozhovory s respondenty z vybraných zemí.

Cílem práce je odpovědět na hlavní výzkumnou otázku:

Jak ovlivňují státní zásahy minoritu Turků v Bulharsku a v Makedonii?

Tu pomohou zodpovědět i následující podotázky:

- Na jaké konkrétní prvky z každodenního života turecké menšiny měly dopad zásahy státu v historii?
- Jaké jsou typy státních zásahů v jednotlivých státech?
- Jak se mohou menšiny v zemi participovat?
- Jaké jsou rozdíly v menšinové politice mezi Bulharskem a Makedonií?
- Do jaké míry se minorita přizpůsobila kultuře majority?
- Jaké prvky převzala majoritní společnost od minoritní?
- Jaké další vlivy mohou působit na asimilaci?

Práce je členěna na část zabývající se literární rešerší, která popisuje dosavadní výsledky bádání, metodologií a teoretickými východisky. Další část je věnována Bulharsku a Makedonii, která představuje stručný historický přehled a hlavní události z historie, které se Turků nějakým způsobem dotýkaly a mohly mít vliv na jejich současnou kulturní podobu a strukturu. Ve středu práce stojí menšinová politika během socialismu, a jakým restrikcím příslušníci menšin čelili až do 21. století. Další část je založena především na výpovědích respondentů a bude rozdělena do dvou okruhů. První se zaměří na situaci před rokem 1989 z pohledu pamětníků a také na prvky jejich života, které byly nějakým způsobem ovlivněny. Druhý okruh se zaměří na současnou formu menšinové politiky a především možnosti, které v zemi turecká menšina má a jež naopak nemá.

2 Literární rešerše

Státními zásahy a jejich vlivem na život menšin se zabývá autor Vladimír Ortakovski. Jeho kniha *Minorities in the Balkan* je zaměřena na státy bývalé Jugoslávie, Bulharsko, Řecko, Rumunsko a Albánii. Menšinové politice a její typologizaci se autor věnuje v poslední kapitole s názvem Opatření proti menšinám v balkánských zemích. Autor rozděluje menšinová opatření na čtyři skupiny. Podle radikálnosti opatření dává na první místo systematické a násilné přesídlování, jako méně radikální pak změny jmen příslušníků národnostní menšiny a míst jejich bydlišť v podstatné míře, drastická opatření proti náboženství a náboženským zvyklostem a jako poslední nátlak v oblasti vzdělání a kultury. Samotnou makedonskou politiku v otázce menšin popisuje jako vstřícnou a menšiny nejsou v tomto státě nikterak výrazně právně omezovány.¹

Jedním z negativních zásahů bulharského státu za vlády Todora Živkova se zabývá Naděžda Zajícová ve své diplomové práci *Situace bulharských Mohamedánů, Pomáků, od dob Osmanské říše do roku 1989*, ve které mimo jiné poukazuje na změnu identity těchto dvou etnik v rámci takzvaného obrodného procesu ve dvacátém století nastíněním života Pomáků a Turků. Obrodný proces měl probíhat hned několikrát. Poprvé měl za cíl změnit jména pouze bulharským muslimům z důvodu, aby nedošlo k asimilaci s bulharskými Turky, což neúspěšně proběhlo v šedesátých letech. K úspěšné změně jmen došlo až v sedmdesátých letech, načež se tento proces dotkl i turecké menšiny, která byla nucena změnit si svá jména v letech osmdesátých. Tato asimilační opatření měla za následek migraci menšin do Turecka a velký ekonomický úpadek Bulharska, jelikož Turci představovali významnou pracovní sílu. Po pádu komunismu se menšinám vrátila jejich náboženská svoboda a jména byla ve většině případů změněna zpátky na turecká.²

Menšinovou politikou vůči Turkům v Bulharsku se zabývá Lilia Petková v článku *The ethnic Turks in Bulgaria: Social integration and impact on Bulgarian – Turkish relations, 1947–2000*, ve kterém vztah vlády k menšinám během socialistického režimu

¹ ORTAKOVSKI, Vladimír. *Minorities in the Balkans*. Ardsley, 2000. 488 s.

² ZAJÍCOVÁ, Naděžda. *Situace bulharských mohamedánů, Pomáku od dob Osmanské říše do roku 1989*. 2012. Diplomová práce.

rozděluje do dvou období. První označuje jako pro-turecké, započalo vznikem socialistického režimu a vlivem Georgije Dimitrova, který toto etnikum podporoval, práva Turků byla zakotvena v ústavě. Druhé období za vlády Todora Živkova od roku 1971 až do pádu režimu v roce 1989 se však projevovalo restrikcemi proti této menšině a vyvrcholilo v roce 1984 násilnou změnou jmen. Článek ukončuje jejich sociální integrací po roce 1991, kde poukazuje na to, že se menšiny mohou podílet na vládě, vyučuje se jejich jazyk a vztah Bulharska k Turkům označuje dokonce za příkladný pro Evropu.³

Ve článku *Minority Rights and Majority Rule: Ethnic Tolerance in Romania and Bulgaria*, na kterém se podílel kolektiv autorů z Oxfordské univerzity, je na základě kvantitativních údajů s odpověďmi respondentů z řad majorit poukázáno na problematiku menšinového práva. Článek shrnuje menšinová práva do tří hlavních bodů, a tím je právo výuky v menšinovém jazyce, kulturní organizace a reprezentace v parlamentu. Ačkoli ústava obou zemí tato práva menšin zahrnuje, z údajů dostupných dotazováním etnických Bulharů a Rumunů, kteří měli možnost volit ze 4 variant odpovědí (spíše ano, rozhodně ano, spíše ne, rozhodně ne) na otázky k daným bodům menšinových práv, článek dochází k závěru, že Rumunsko je k minoritním právům daleko otevřenější a přívětivější, než je tomu v Bulharsku, kde se například více než 50 procent respondentů vyjádřilo k výuce v tureckém jazyce jednoznačně nesouhlasně.⁴

Otázku participace menšin na politickém životě rozebírá Martin Berger ve své diplomové práci *Komparace rolí menšin v procesu přechodu a konsolidace demokracie v Bulharsku, Rumunsku a Slovensku*. Jeho cílem bylo poukázat na komparaci rolí menšin v procesu přechodu k demokracii na ukázce několika východních zemí, nevyjímaje Bulharsko, v kterém se menšiny začlenily do legislativy ihned po pádu socialistického režimu, a tím se začalo výrazně zlepšovat jejich postavení ve státě. Mezi problémy, se kterými se menšiny

³ PETKOVA, Lilia. The ethnic Turks in Bulgaria: Social integration and impact on Bulgarian - Turkish relations, 1947–2000. *Global Review of Ethnopolitics* [online]. 2002, 1(4), 42-59 [cit. 2018-02-25]. DOI: 10.1080/14718800208405112. ISSN 1471-8804. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14718800208405112>

⁴ MCINTOSH, Mary E., Martha Abele Mac IVER, Daniel G. ABELE a David B. NOLLE. Minority Rights and Majority Rule: Ethnic Tolerance in Romania and Bulgaria. *Social Forces* [online]. 1995, 73(3), 939-967 [cit. 2018-02-11]. DOI: 10.2307/2580553. ISSN 00377732. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2580553?origin=crossref>

během těchto procesů potýkaly, patří hlavně asimilace v rámci nacionalismu a parlamentní vliv. Menšiny Turků však těmto problémům dokázaly vzdorovat a začlenit se do demokratického fungování státu, kde je v současnosti zastupuje politická strana DPS.⁵

Politické strany turecké menšiny rozebírá také autor Vladislav Strnad ve článku *Napětí vztahů Sofie – Ankara jako příklad problému s Tureckem* pro web Institute of international relations Prague, podle něhož Turecko zasahuje do politických záležitostí Bulharska a hlavně bulharských Turků právě prostřednictvím politických stran. Bulharskou politiku označuje jako nekonzistentní v důsledku asimilačních procesů v 80. letech, za což si stát v současnosti uvědomuje vinu, a právě v tom tkví slabina, kterou Turecko využívá ve prospěch svého vlivu. Strana DPS byla dlouhou dobu pojítkem mezi Bulharskem a Tureckem jako nástroj spolupráce tureckého prezidenta Erdogana. V současnosti tomu už tak není a jako nástroj Turecka vznikla v loňském roce nová politická strana DOST, což vyústilo v silné obavy DPS před parlamentními volbami, které se konaly v březnu tohoto roku. Politické boje mezi stranami eskalovaly v hrozbu starostů obcí, jež zastupují DPS, že pokud bude volena strana DOST, ztratí turecká minorita sociální podporu.⁶

⁵ BERGER, Martin. *Komparace rolí menšin v procesu přechodu a konsolidace demokracie v Bulharsku, Rumunsku a Slovensku*. Praha, 2010. Diplomová práce. Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D

⁶ STRNAD, Vladislav. *Napětí vztahů Sofie – Ankara jako příklad problému s Tureckem*. *Ústav mezinárodních vztahů Praha* [online]. 2017 [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://www.iir.cz/article/napeti-bulharsko-tureckych-vztahu-jako-obraz-vztahu-eu-turecko>

3 Metodologie

V následující kapitole je popsán typ výzkumu, zvolené techniky sběru dat a také průběh terénního výzkumu v Bulharsku i v Makedonii. Dále jsou představeni respondenti, jejichž výpovědi byly v práci použity.

3.1 Užité metody a jejich adekvace

Práce se zakládá na kvalitativním výzkumu, který nemá jednotnou definici a mnoho autorů ho chápe jako výzkum, jehož výsledky se nedají kvantifikovat a vyjádřit statisticky. Základem je stanovení tématu a výzkumných otázek.⁷ Využívá především metod indukce a jeho cílem je porozumění problému a tvorba teorií.⁸

Dalším důležitým krokem výzkumu je výběr techniky. U tohoto označení nutno podotknout, že někteří autoři užívají pojem metoda. Zdroj citací bude v tomto případě vycházet z publikace⁹, ve které je tento typ, neboli průběh sběru dat, nazýván technikou.

První z použitých technik je dotazník, který se může zakládat na kvantitativních nebo kvalitativních principech. Jeden z typů dotazníku je dotazník s otevřenými otázkami, díky kterému může být získáno velké množství odpovědí v relativně krátkém čase. Nevýhodou ale je, že pokud nebudou otázky sestaveny vhodně, může dotazník postrádat smysl. Postup sestavení vhodného dotazníku se dá naučit a existuje celá řada návodů, jak kvalitního dotazníku docílit. Vhodné zformulování otázek, a z toho plynoucí užitek pro zkoumanou situaci, však závisí na výzkumníkových schopnostech.¹⁰

Další technikou je rozhovor neboli interview. Rozlišujeme tři typy: standardizovaný, semistandardizovaný a nestandardizovaný¹¹. První jmenovaný, standardizovaný rozhovor, má pevně stanovený rámec a pořadí otázek. Nevýhodou je, že by se měl dodržet stejný postup dotazování u všech respondentů a otázky se nedají zpětně vysvětlit. Výhodou je naopak být snadné porovnání odpovědí u většího počtu dotazovaných. Nestandardizovaný

⁷ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, 2005, s. 50.

⁸ MAJEROVÁ, Věra a Emerich MAJER. *Sociologie venkova a zemědělství*. 2000, s. 74-80.

⁹ MAJEROVÁ, Věra a Emerich MAJER. *Sociologie venkova a zemědělství*. 2000.

¹⁰ Tamtéž. s. 87.

¹¹ strukturovaný, polostrukturovaný/semistrukturovaný, nestrukturovaný

rozhovor se často používá pro doplnění informací u zúčastněného pozorování, kde tazatel nezná prostředí. Nejsou předem známy otázky ani jejich pořadí. Posledním typem je semistandardizovaný rozhovor, jenž má stanoveny základní otázky, které tazatel doplňuje dalšími otázkami, jež z rozhovoru vyplynou.¹² Výhodou je, že se během sběru dat kontroluje situace a zjistí fakta, která se už stala (na rozdíl od pozorování). Nevýhodou je, že informátoři nemusí umět vyprávět nebo že může dojít ke zkreslení informací.¹³

Poslední z technik, který byla při výzkumu uplatněna, je pozorování. To má mnohdy doplňující funkci kvalitativního výzkumu, přičemž jeho výhoda spočívá v tom, že mohou být zaznamenány i události neobvyklé, které má výzkumník z první ruky. Pomocí pozorování se prozkoumají i témata, která není vhodné při rozhovoru zjišťovat. Nevýhodou je, že výzkumník může ovlivnit dění kolem sebe a sběr dat nemusí být úspěšný, zvláště pokud s ním výzkumník nemá zkušenosti.¹⁴

3.2 Průběh výzkumu

Pro sběr dat byly uskutečněny dva terénní výzkumy mezi lety 2016 až 2017. První se konal v Bulharsku počátkem srpna 2016 s délkou trvání dvou týdnů. K oslovení respondentů byla vybrána dvě města – Kardzhali a Shumen, a to z toho důvodu, že v nich příslušníci tureckého etnika tvoří většinu obyvatel. K získání dat byl použit semistandardizovaný rozhovor, který byl shledán nejvhodnější technikou. Všechny rozhovory během výzkumu byly vedeny v anglickém jazyce a následně přeloženy do českého jazyka. Další technikou, která byla využita, je pozorování.

Prvním navštíveným městem bylo Kardzhali, které se nachází ve stejnojmenné oblasti na jihu Bulharska. Výběr byl dán faktem, že se jedná o město s největším podílem Turků. Prvním krokem pro shánění informací byla místní radnice, kde pracují Turci i Bulhaři. Městská správa upozornila, že ze strany Turků může výzkum komplikovat jazyková bariéra, tudíž radnice poskytla překladatelku z bulharštiny do angličtiny. Turci většinou ovládají jen turečtinu a bulharštinu. Rozhovor probíhal v kavárně v prostorách radnice a mimo překladatelky, která byla bulharské národnosti, se ho zúčastnilo pět Turků. Rozhovor byl veden jako semistandardizovaný na základě předem připraveného rámce

¹² MAJEROVÁ, Věra a Emerich MAJER. *Sociologie venkova a zemědělství*. 2000, s. 85.

¹³ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 2005, s. 162.

¹⁴ Tamtéž, s. 162.

otázek a doplněn o otázky, které během něho vyplynuly. Respondenti se během odpovědi na otázky vzájemně doplňovali, ale problém nastal během překladu, jelikož překladatelka pouze shrnula informace od všech respondentů do jedné odpovědi, tudíž se některé zajímavé skutečnosti mohly ztratit. To není problém pouze při této konkrétní situaci, ale při překladu obecně.

Díky kontaktu z kardzhalské radnice byla navštívena i čistě turecká vesnice poblíž města Kardzhali, Duzhdovnitsa, a také její kulturní organizace Krug. Obyvatelé této vesnice však hovoří pouze turecky a zaměstnanci Krugu naopak neumí turecky, z tohoto důvodu se rozhovor uskutečnil jen se spoluzakladatelkou organizace a novinářkou, která se v době výzkumu zajímala o kulturní organizaci Krug.

Zbylé dny v Kardzhali byly využity ke shánění informací pouze na radnici, jelikož bez asistence překladatelky nebylo možné s Turky navázat kontakt.

Dalším navštíveným městem byl Shumen, který se nachází na severu Bulharska. Opět byla využita místní radnice, na které se taktéž konal skupinový rozhovor se zaměstnanci turecké národnosti, a překladatelku tentokrát dělala studentka muslimské školy.

Na starší generaci respondentů, kteří byli v době socialismu již dospělými, bylo patrné, že některá témata byla až příliš citlivá, a proto odmítli odpovídat. Na to, že tento problém může nastat, bylo upozorněno i ze strany překladatelek. Problém však neměla generace mladší, která informování o událostech týkajících se jejich rodičů a prarodičů tak osobně nebere.

V celém Bulharsku byla největším problémem jazyková bariéra ze strany Turků, která byla zvláště výrazná na jihu země (v Kardzhali). Důvody mohou být například v sektoru, v němž podle místních obyvatel převážná většina Turků pracuje – zemědělství. Během vzdělávání není kladen takový důraz na výuku anglického jazyka. Turci na severu jsou mnohem urbanizovanější a smíšení s Bulhary.

K doplnění informací byl využit dotazník s otevřenými otázkami, které jsou pro kvalitativní výzkum přínosné. Respondenti byli kontaktováni pomocí sociálních sítí díky kontaktům přímo z Bulharska anebo díky tureckým skupinám, které se pomocí Facebooku dají kontaktovat. S některými byl navázán dlouhodobý kontakt. Jednalo se především o vysokoškolské studenty z různých částí světa, především Turecka. Ti sice v Bulharsku nežijí, ale vyrůstali v něm. S nimi nebyl problém domluvit se anglicky a zároveň se ukázalo, že na některá témata reagují lépe nebo o nich vědí více než Turci, co v Bulharsku stále žijí.

Důvodem může být, že při poznání nové kultury při emigraci si mnohem více uvědomují svůj vlastní původ a také se o něj více zajímají. Sami tito respondenti tvrdí, že šíření těchto informací berou jako poslání. Takto aktivní přístup během terénního výzkumu spíše nenastal.

Druhý výzkum se uskutečnil 7. září 2017 v Makedonii. Datum bylo vybráno záměrně, jelikož v září jsou již otevřeny školy. V Makedonii se na rozdíl od Bulharska nachází i organizace sdružující zkoumanou menšinu. Díky terénnímu výzkumu v Makedonii zaměřeným na tureckou minoritu a její kulturu, který již studenti uskutečnili v roce 2007, byla známa jména některých organizací.

Stejně jako při zkoumání v Bulharsku byl použit především semistandardizovaný rozhovor a pozorování, ale navíc také dotazník s otevřenými otázkami, zejména při navštěvování škol, kde byl rozdán studentům.

První navštíveným městem byla Gostivar, kde jsou Turci velmi početní a nachází se v ní také hned dvě turecké kulturní organizace. Bohužel informace nebyly získány ani v jedné z nich, jelikož jedna byla neaktivní a v druhé byla problémem jazyková bariéra, jelikož pracovnice neuměla anglicky. Sběr dat probíhal především ve školách za přítomnosti učitelů angličtiny, kteří taktéž překládali z turečtiny nebo makedonštiny do angličtiny a naopak. První byla navštívena škola v Gornja Banjitsa, což je předměstí Gostivaru. Rozhovor probíhal v jedné z učeben a účastnilo se ho pět tureckých učitelů včetně angličtinářky, která byla rovněž turecké národnosti. Rozhovor byl veden podle předem připravených otázek a doplňován otázkami, které během rozhovoru vyplynuly.

Ve stejné vesnici byl také veden rozhovor s Turkem, který uměl pasivně slovensky a češtině rozuměl. Čeština byla během výzkumu využita ve více případech, jelikož se ukázalo, že Turci často vyhledávají práci na Slovensku, například na pozici zmrzlináře nebo prodejce kebabu. Také byl dvěma Turkům rozdán předem připravený dotazník s několika otevřenými otázkami sestavený z tematických okruhů tradic, zvyků a menšinových práv v Makedonii.

Další byla navštívena škola přímo v Gostivaru. Zde nám dotazníky vyplnili dva místní studenti, nikdo z vedení nám ale nebyl ochoten poskytnout rozhovor. Otec tureckého studenta, taktéž hovořící slovensky, poskytl informace o dalších městech, která by bylo vhodné navštívit, a z důvodu nedostatku času poskytl kontakt.

Posledním navštíveným městem a školou byla Plasnitsa. V té byl veden rozhovor ve skupině skládající se z učitelů jak turecké i bulharské národnosti a výhodou bylo, že anglický jazyk uměla většina.

I zde byla k doplnění informací použita technika dotazníku s otevřenými otázkami, které byly poslány Turkům mimo terénní výzkum. Všichni dotazovaní byli kontaktováni pomocí sociálních sítí nebo díky kontaktům, které se podařilo získat během doby výzkumu. I v tomto případě byl navázán dlouhodobý kontakt přes sociální síť Facebook.

Údaje o respondentech

Následující tabulka č. 1 obsahuje základní informace o respondentech, jejichž výpovědi byly v práci použity. Při pořizování rozhovorů a následného zapisování informací o respondentech se vycházelo z Etického kodexu České asociace pro sociální antropologii.¹⁵ Pro zachování alespoň částečné anonymity byla se svolením respondentů použita pouze křestní jména. Těm, kteří si přáli zůstat v úplné anonymitě, bylo jméno pozměněno a v následující tabulce č. 1 bude označeno kurzívou. Výpovědi, které byly překladatelkou při rozhovoru ve skupině shrnuty do jedné, budou označeny pouze místem a datem a nebudou konkretizovány jménem.

Tabulka 1 - Údaje o respondentech

Jméno	Pohlaví	Národnost	Současné bydliště	Způsob kontaktování	Datum kontaktování
<i>Marta</i>	žena	bulharská	Bulharsko, Kadrhali	Rozhovor ve skupině	srpen 2016
Salim	muž	turecká	Bulharsko, Karzhali		srpen 2016
Sunay	muž	turecká	Bulharsko, Kardzhali		srpen 2016
Eli	žena	turecká	Bulharsko, Kardzhali		srpen 2016
Galina	žena	bulharská	Bulharsko	rozhovor	srpen 2016

¹⁵ Etický kodex a etické směrnice. Hospodářská a kulturní studia (HKS). [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/doku.php?id=eticky_kodex

Miladina	žena	neznámá		rozhovor	srpen 2016
<i>Anna</i>	žena	bulharská,	Bulharsko, Shumen	rozhovor ve skupině	srpen 2016
<i>Ema</i>	žena	bulharská	Bulharsko, Shumen		srpen 2016
<i>Ester</i>	žena	bulharská	Bulharsko, Shumen		srpen 2016
<i>Eva</i>	žena	bulharská	Bulharsko, Shumen		srpen 2016
<i>Elen</i>	žena	turecká	Bulharsko, Shumen		srpen 2016
Gökay	muž	turecká	Bulharsko		dotazník
Efe	muž	turecká		dotazník	březen 2017
Oguz	muž	turecká		dotazník	březen 2017
<i>Emil</i>	žena	turecká		dotazník	březen 2017
Merre	žena	turecká	Makedonie, Gornja Banjitsa	rozhovor ve skupině	září 2017
Aydogan	muž	turecká	Makedonie, Gornja Banjitsa		září 2017
liker	muž	turecká	Makedonie, Gornja Banjitsa		září 2017
Ergul	muž	turecká	Makedonie, Gornja Banjitsa		září 2017
Hasan	muž	turecká	Makedonie, Gornja Banjitsa		září 2017
<i>Edita</i>	žena	turecká	Makedonie, Platnitsa		Rozhovor ve skupině
<i>Ilona</i>	žena	bulharská	Makedonie, Platnitsa	září 2017	
<i>Adam</i>	muž		Makedonie, Platnitsa	září 2017	

<i>Ergin</i>	muž	turecká	Makedonie	Facebook	leden 2018
Sunay	muž	turecká	Bulharsko	Facebook	leden 2018
<i>Alan</i>	muž	makedonská	Makedonie	Facebook	leden 2018
Ozan	muž	turecká	Turecko, narozen v Bulharsku	Facebook	listopadu 2017
Özcan	muž	turecká	Turecko, narozen v Bulharsku	Facebook	listopadu 2017
Mustafa	muž	turecká	Praha, narozen v Bulharsku	Facebook	listopadu 2017
Doğukan	muž	turecká	Jižní Korea, narozen v Bulharsku	Facebook	listopadu 2017
Себо	muž	turecká	Turecko, narozen v Bulharska	Facebook	únor 2018
Erhan	muž	turecká	Praha	Facebook	listopad 2017
Mustafa	muž	turecká	Turecko	Facebook	listopad 2017
Demir	muž	makedonská	Makedonie	Facebook	září 2017
Anil	žena	turecká	Bulharsko, Ruse	Facebook	leden 2018

Zdroj: vlastní zpracování

4 Teoretická východiska

Klíčovým pojmem pro práci je stát a jeho zásahy do života menšin. Od státu je také potřeba odlišit pojem národ. Na základě splynutí těchto dvou pojmů vznikaly tzv. národní státy. Ty měly myšlenku národní homogenity, která měla v mnohonárodnostních státech vliv na menšinové obyvatelstvo. Tato kapitola stručně popisuje pojem stát a jeho vývoj, dále také národ a s tím spojené národní státy. V neposlední řadě představuje státní zásahy a jejich typizaci.

4.1 Definice státu

Stát nemá jednotné pojetí a pohled na jeho formu a moc v něm se neustále proměňoval. Při hledání významu slova *stát* se dostaneme k latinskému *status* neboli *řád a stabilita*. Ti, jež jsou součástí útvaru nazývaného se stát, tedy musí dodržovat nějaký řád, pravidla.¹⁶

Autor Jacques Maritain definoval rozdíl mezi politickou společností a státem, které podle něj bývají mylně zaměňovány. Stát je pouze část politické společnosti, jejímž úkolem je udržovat zákony, společenskou prosperitu, veřejný pořádek a také spravovat veřejné záležitosti. Stát pro něj není skupina lidí nebo člověk, ale instituce.¹⁷

S pojetím státu jako institucí souhlasí také Arnošt Gellner, který ho přesně definoval takto: „*Stát je instituce nebo soubor institucí, které se specificky zabývají vnucováním pořádku (ať už se zabývají také čímkoliv jiným)*.“¹⁸

Dále pojem definoval Bertrando Badie, který stát chápe jako centralizovaný politický systém se strukturovanou byrokracií, státními zaměstnanci, odlišením veřejného a soukromého práva a nezávislost na duchovní moci.¹⁹

¹⁶ ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální péče 1. díl: Učebnice pro obor sociální činnost*. 2015, s. 10.

¹⁷ MARITAIN, Jacques. *Člověk a stát*. 2007, s. 15-16.

¹⁸ GELLNER, Ernest (Arnošt). *Národy a nacionalismus*. 1993, s. 15.

¹⁹ BARTOŠ, Jiří. Koncept státu: jak jej chápat, jak jej vymezit?. *Global Politics: Časopis pro politiku a mezinárodní vztahy* [online]. 2009 [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: <http://www.globalpolitics.cz/clanky/koncept-statu>

Ve státovédné knize je stát definován něco nehmatatelného, geografický pojem, který ukazuje zemi a její hranice na mapě světa, ale zároveň má legislativní strukturu a tvoří ústavu. Sdružuje sjednocený lid na určitém území pod jednou mocí.²⁰

4.1.1 Vývoj pojetí státu

Pojetí státu je několik. Jelikož je to jev dynamický, odráží dobovou skutečnost, ale také zemi, ve které daný autor myšlenku sepsal.

Ve středověku byly typické spory mezi církevní mocí a panovníkem. Evropa se v této době dala rozdělit na dvě části podle odlišnosti v nadřazenosti nebo podřízenosti církve státu. V Byzantské říši, tedy ve východní Evropě, byl císař nadřazen církvi, naopak na západě měl papež relativní samostatnost a moc panovníka byla více omezena, avšak papež s panovníkem začali být výrazněji spojováni a z této skutečnosti vznikaly v 7. století první teorie božského původu státní moci.²¹ Z pohledu na stát ze 13. století se lze dostat k myšlence Tomáše Akvinského, jenž zmiňuje pojem dokonalá blaženost. Moc státu je určena pro lid a moc vládce z lidu pochází, lid si však není roven. Z jeho myšlenek vyplývá, že zdroj moci je lid sám, nikoli vládce a hlavním cílem státu by mělo být zajistit ochranu vlastnictví a spravedlnost. V knize *Král má očekávat dostatečnou odměnu od Boha* definuje vládce jako božího služebníka, který svými počiny vede lid k tzv. nedokonalé blaženosti, jenž lid může dosáhnout již během pozemského života ctností a spravedlností. Církev je nad panovníkem a přebírá úlohu cesty k dokonalé blaženosti po smrti. Panovník však k této dokonalé blaženosti lid vede, čili role církve a panovníka spolu souvisí. Z mnoha typů formy vlády udává jako příkladnou monarchii.²²

Přechod od středověku k novověku znamenal i zlom v chápání světských panovníků, kteří se ve středověku považovali za služebníky boha, kdežto v novověku už byli bráni jako služebníci státu.²³

Další z důležitých děl je kniha *Vladař* od Machiavelliho, která odráží situaci v Itálii a v té době aktuální pokusy o její sjednocení. Jeho kniha je jakýmsi návodem na to, jak se

²⁰ KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2006. s. 16.

²¹ HOLZBACHOVÁ, Ivana. *Dějiny společenských teorií*. 1996, s. 11.

²² AKVINSKÝ, Sv. Tomáš. *O vládě, kniha I.: Král má očekávat dostatečnou odměnu od boha* [online]. [cit. 2018-02-13]. Dostupné z: <http://www.monarchista.cz/nazory/myslenky/329-sv-tomas-akvinsky-kral-ma-ocekavat-dostatecnou-odmenu-od-boha>

²³ BĚLINA, Pavel "et al". *Dějiny evropské civilizace.*, 1995, s. 85.

má člověk stát dobrým vladařem, a tím sjednotit Itálii. Státy dělí na dvě kategorie, a to na republiky a suverénní vladařství. Vladařství dál rozděluje na dědičná nebo nově vzniklá a podrobně se jimi zabývá v jedenácti kapitolách. V Machiavelliho knize se také poprvé objevuje výraz *stát*²⁴. Jeho pojetí státu je označováno jako teorie mocenská, kdy je uplatňována moc silnějšího nad slabším.²⁵

Historický zlom nastává od 17. století díky revolucím v Nizozemí, Velké Británii a Francii. Stát začal být chápán jako produkt smlouvy, už není kladen důraz na monarchu, ale na suverenitu lidu, koncepcie dělby moci a podobně.²⁶

Pojetí státu Thomase Hobbesa je někdy označováno jako pomezí teorie mocenské a smluvní. Autor patří mezi zastánce absolutismu, který byl v 17. století aktuální. Podle něj zrození státu spočívá ve vlastní sebezáchově. Před vznikem existoval jakýsi přirozený stav, který se řídil pouze vášní lidí, jež jim je přirozená. Tento stav také nazývá *války všech proti všem*, kdy je ve výhodě vždy jen ten silnější. Dalším pojmem, který v této souvislosti uvádí, jsou zákony přírody, mezi něž patří *spravedlnost, ekvita, skromnost, milosrdenství*. Ty však v lidské přirozenosti nejsou dodržovány. Jedinou možností, jak zamezit strachu a bezpráví páchaném jedním na druhém, je proto společenská smlouva a svěřením moci jednomu člověku nebo jednomu shromáždění, kteří zajistí ochranu a spokojenost a za pomoci trestů se postarají o dodržování zákonů přírody. Vzniká tedy úmluva každého s každým a sjednocení všech obyvatel v jedné osobě, což Hobbes nazývá státem. Ten metaforicky přirovnává ke zrození Leviathana,²⁷ kterého také nazývá smrtelným bohem stojícím pod nesmrtelným, jenž mír a obranu zajistit nedokáže. Jeho pohled na vládu je v tomto případě absolutní monarchie, kdy je ustanovení panovníka součástí smlouvy, a tak nemůže být svržen lidem, jelikož právě jeho prostřednictvím se mu plně svěřil.²⁸

Významný autor J. Locke tvrdí, že společenská smlouva vzniká mezi jednotlivci a vládou, která tvoří tzv. politické těleso, kde se uplatňuje hlas většiny. Jeho pojetí státu souhlasí s Hobbesem v tom, že vznikl společenskou smlouvou. V čem se jejich myšlenky rozcházejí, je právě pojem vláda, jenž u Lockeho představuje místo absolutní monarchie

²⁴MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*, s 8.

²⁵ŠKUTOVÁ, Daniela. Konference o Machiavellim, politice a etice. *Politické vědy* [online]. Banská Bystrica, 2013, 2013, **16**(3), 173 [cit. 2018-03-11]. ISSN 1335–2741. Dostupné z: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

²⁶KLÍMA, Karel. *Státověda*. 1 2006, s. 19.

²⁷Biblická příšera ze Starého zákona

²⁸HOBBS, Thomas. *Leviathan: aneb látka, forma a moc státu církevního a politického*. 2009, s. 120.

monarchii konstituční, v níž není kladena moc jen na panovníka, ale vedle něj stojí i parlament.²⁹

Jedním z nejznámějších osvěcenských autorů je Jean-Jacques Rousseau. Stejně jako předchozí autoři vidí základ ve společenské smlouvě, avšak přirozený stav spatřuje naopak jako lepší. Majetková nerovnost je zlom, ve kterém je společenská smlouva důsledkem ochrany bohatých před chudými. V knize *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva* popisuje stát jako rodinu, jejíž otec je hlava státu a děti jsou lid.³⁰

Jak již bylo řečeno, pojetí státu je mnoho. Jedno z těch novodobých a moderních je například sociologické, které vychází z teorií již zmíněných osvěcenských autorů. Člověk není závislý na moci státu a jeho práva jsou přirozená.³¹

4.2 Národ

Od státu je také důležité odlišit pojem národ, jenž bývá s termínem stát často zaměňován. *Stát je na rozdíl od národa konkrétním teritoriem, které je drženo pohromadě pomocí centra moci.* Stát se může skládat až z několika národů, což se dá definovat jako něco imaginárního, s čím se musí jedinec sám ztotožňovat.³²

Například Ernest Renan vymezuje tento pojem jako něco, co nelze určit pouze jazykem, náboženstvím, rasou, územím a stejným zájmem. Národ má dědictví, jehož pramenem jsou společné vzpomínky, ale především ho určuje vůle žít pospolu a podřídit individualitu ve prospěch společnosti.³³

Arnošt Gellner uvádí v knize *Národy a nacionalismus* dvě pojetí národa:

- Kulturní, v němž dva lidé patří ke stejnému národu jedině za podmínek sdílení stejné kultury, přičemž kulturou se rozumí soubor myšlenek, znaků, představ a způsobů chování a dorozumívání.

²⁹ LOCKE, John. *Dvě pojednání o vládě*. 1965, s.185–186.

³⁰ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. 2002, s 13

³¹ KLÍMA, Karel. *Státověda*. 1 2006, s. 26.

³² NOVÁK, David. Stát a Národ. *ETS* [online]. [cit. 2018–03-11].

³³ KILIAS, JAROSLAW. Renanovské pojetí národa a současná sociologie. *Sociologický časopis* [online]. Varšava, 1999, **35**(4), 423–425 [cit. 2018–03-11]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/330a0d88428b5fab5889c05622c19c261922f361_193_423KILIA.pdf

- Voluntaristické, kdy dva lidé patří ke stejnému národu v případě, že uznají jeden druhého za náležejícího ke stejnému národu, přičemž podotýká, že to jsou definice provizorní, které mají sice významný prvek, ale jsou nedostačující.³⁴

Oproti němu Miroslav Hroch v knize *Národy nejsou dílem náhody* sumarizoval několik definic. Upozorňuje také na odlišný diskurs autorů, kteří tvořili v prostředí existence národních států od středověku (Anglie, Francie) a autorů, kteří své teorie tvořili v podmínkách zápasu o národní existenci (Německo). To bylo typické pro 19. a 20. století, kdy vzniklo nejvíce prací na toto téma. Rozlišuje například teorie *primordialistické* a *konstruktivistické*. *Primordialistická* pojetí jsou společným znakem většiny prací 19. st. a národ chápou jako odvěkou kategorii, jež je nutné oživovat a obrozovat.³⁵ Primordialismus je definován jako něco, co je zde už od nepaměti a národnost je přirozená stejně jako lidské smysly. To také dokazuje význam slova dle Oxfordského slovníku angličtiny, kde *primordial* znamená něco existujícího od samého počátku.³⁶

Autorem, jehož teorie se dá za primordialistickou označit, je například Edward Shills, který tento termín poprvé použil v souvislosti s pokrevním příbuzenstvím, na jehož základě vznikají vazby v určitých společenských skupinách.³⁷

Oproti primordialismu stojí konstruktivismus (modernismus), který národ chápe jako konstrukt moderní doby. Patří mezi ně například již zmíněný Arnošt Gellner nebo Benedict Anderson, který zdůrazňuje kolektivní imaginaci.³⁸

Národní státy

Národní státy se začaly do dnešní podoby formovat po uzavření Vestfálského míru (1648), jak uvádí autor Přemysl Rosůlek.³⁹ Jacques Maritain zas vidí zlom ve Velké francouzské revoluci (1789—1799), kde se přeneslo pojetí moci státu z krále na národ, který byl mylně ztotožňován s politickou společností a nastala homogenita mezi státem, národem a politickou společností.⁴⁰

³⁴ GELLNER, Ernest (Arnošt). *Národy a nacionalismus*. 1993. s. 18.

³⁵ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, 2009. s. 17.

³⁶ ÖZKIRIMLI, Umut. *Theories of nationalism: a critical introduction*. 2010. s. 49–52.

³⁷ Tamtéž, s. 49–52.

³⁸ ROSŮLEK, Přemysl. *Albánci a Makedonská republika (1991–2014)*. 2015. s. 23.

³⁹ Tamtéž, s. 25.

⁴⁰ MARITAIN, Jacques. *Člověk a stát*. 2007. s. 17.

S absolutistickou formou vlády, kterou odráží dobové dílo Thomase Hobbesa, se dostaneme do 17. st, kde měl absolutismus vliv na národotvorné procesy ve většině zemí Evropy, jak uvádí Miroslav Hroch v publikaci *Národy a nacionalismus*. Svou roli hrál v těchto procesech jazyk, přičemž státní aparát chtěl vytvořit jeho homogenitu a posílení jednoho jazyka jako státního bez ohledu na to, zda se v zemi hovořilo dialektu onoho posíleného jazyka či jinými jazyky literárními. Pro rozlišení státního jazyka od dialektu je rozhodující tištěná forma, kterou dialekt nemá. V některých případech byl tištěný jazyk důsledkem absolutistického centralismu nahrazen jiným, v některých zemích si však svou pozici udržel trvale.⁴¹

Arnošt Gellner vidí tvorbu národních států v 19. století, kdy byl aktuální nacionalismus,⁴² jako sňatek ženicha a nevěsty, přičemž kultura je nevěsta a stát ženich. Na příkladu Německa a Itálie ukazuje, že kultura existovala daleko dříve než stát a jejich sjednocením vznikly dva samostatné národní státy. Francie a Velká Británie naopak měly politickou i kulturní jednotu zároveň, a dokonce dříve než před nacionalismem. Posledním příkladem jsou rozmanité země východní Evropy, kde byla absence kultury a státu, a tak se musela vytvořit. Pro tyto státy byla také typická asimilace kvůli heterogenitě této oblasti, co se týče obyvatel.⁴³

Národní státy předpokládají homogenitu mezi státem a národem, což v současnosti platí pouze pro Island. Přesto tato myšlenka, do jisté míry ovlivněna nacionalismem, uspořádala dnešní státy Evropy. Homogenitu státu a národa ale v současnosti najdeme pouze u Islandu, jelikož pro všechny země Evropy je typická existence menšin, které jsou s touto homogenitou v rozporu.⁴⁴

⁴¹ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. 2009. s. 82–84.

⁴² Období, kdy na sebe národy vezmou podobu státu

⁴³ GELLNER, Arnošt. *Podmínky svobody: občanská společnost a její rivalové*. 1994, s. 99-101.

⁴⁴ ROSŮLEK, Přemysl. *Albánci a Makedonská republika (1991-2014)*. 2015, s. 25.

4.3 Typizace státních zásahů

Menšinová politika se v evropských zemích různí a různila se i v historii, kdy byl aktuální nacionalismus a tvorba národních států.

U států, které se nazývají multietnické, za což se dají označit prakticky všechny země Evropy, uvádí autor Pavel Barša v knize *Politická teorie multikulturalismu* typologizaci menšinových politik. První je důsledný asimilacionismus – tento druh je typický pro Francii, kde je integrace menšin brána jako úplná asimilace s odstraněním všech odlišností. Druhou teorií je hierarchický kulturní pluralismus, kde udává příklad Velké Británie, v níž jsou kulturní rozdíly zohledňovány a respektovány, avšak předpokládá se alespoň částečné osvojení většinové kultury. Posledním typem je permanentní diferencovaná inkorporace na příkladu Německa, kde je kultura brána jako něco, co se v integraci nedá překonat, menšinová kultura je v zemi podporována, vše ale pouze přechodně.⁴⁵

Typizace státních zásahů však může být daleko obecnější, členit je lze na pozitivní a negativní. Pozitivní zásahy mohou být spatřeny v jakékoli podpoře ze strany státu, například tisk v menšinovém jazyce, školství, participace v parlamentu a podobně. Negativní zásahy se naopak snaží o asimilaci s majoritní společností.

Pozitivní zásahy však nemusí nutně vést k udržení kultury daného etnika, i tak může nastat jeho zanikání, jak uvádí Leoš Šatava v knize *Národnostní menšiny v Evropě* na příkladu Irozců v Estonsku, u nichž spočíval pozitivní vliv státu v pokusu o vytvoření školství a písemnictví, skončil však neúspěšně.⁴⁶ Negativní naopak nemusí znamenat úplnou asimilaci s majoritou.⁴⁷

⁴⁵ BARŠA, Pavel. *Politická teorie multikulturalismu*. 2003. s. 10–12.

⁴⁶ ŠATAVA, Leoš. *Národnostní menšiny v Evropě: encyklopedická příručka*. 1994, s. 71.

⁴⁷ TOLLAROVÁ, Blanka. Integrace cizinců v Česku: pluralita, nebo asimilace? *Biograf* [online]. 2006 [cit. 2018-03-11]. ISSN 1211-5770. Dostupné z : <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v3902>

5 Vlastní práce

Tato kapitola má za cíl odpovědět na výzkumné otázky, zejména pomocí dat z terénního výzkumu. Je rozdělena na kapitoly zabývající se zvláště Bulharskem a Makedonií.

5.1 Bulharsko

První navštívenou zemí bylo Bulharsko, kde Turci obývají území, které je vidět na následujícím obrázku 1. Kapitola představuje stručnou historii a na základě výpovědí od pamětníků chronologický vývoj postoje státu k menšinám od dob socialismu. Dále popisuje současnou situaci menšinové politiky a možnosti participace, které se Turkům naskýtají.

Obrázek 1 – Turky obývané části Bulharska

Zdroj: *Trakyanet* [online]. 2018 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: <http://www.trakyanet.com/rumeli/makale/trakya-halklari/1454-balkan-turkleri.html?showall=&start=1>

5.1.1 Historie Turků v Bulharsku

Současná turecká menšina představuje potomky Turků z dob Osmanské říše, jejíž úspěšná expanze na Balkán představovala nadvládu nad Bulharskou říší od 14. století. Turkické národy však mohou být z historického hlediska nalezeny daleko dříve, a to již od

4. století s příchodem Hunů. Etničtí Bulhaři mají taktéž původ turkický a jsou označováni za potomky kmenů, které tvořily tzv. Velké Bulharsko⁴⁸. Jejich příchod na Balkán a postupná asimilace se slovanským etnikem vytvořila slovansky hovořící celek, který se vyvíjel až do současné podoby. Nadvláda Turků vydržela do 19. století.⁴⁹

„*Pokud se podíváme zpátky, viděli bychom pouze temnotu. Turečtí lidé v Bulharsku už dlouho trpěli. Začalo to v roce 1877 a stále pokračovalo,*⁵⁰“ začíná vyprávění jednoho z respondentů.

Rok 1877 je pro Turky důležitým mezníkem, jelikož začala rusko-osmanská válka, která měla za cíl odstranit vliv Osmanské říše. Historiky byla tato válka nazývána ‘Races and Destruction War’, jak uvádí respondent Mustafa. Kvůli prohře Osmanů docházelo k velkému potlačování muslimského obyvatelstva, například k mučení, vraždám a vyhánění ze země⁵¹. *Tato válka je pro nás důležitá, protože Turci byli v Bulharsku poprvé bráni jako jedna z menšin.*⁵² Válka skončila jednáním v lázeňském městě San Stefan a v jejím důsledku se Bulharsko stalo autonomní oblastí, která zahrnovala Makedonii a část pobřeží Egejského moře. S tím však nesouhlasily velmoci jako např. Velká Británie, jelikož velké státy dle dřívějších dohod ze Zákup⁵³ na Balkáně v té době vznikat nesměly. Sanstefanská smlouva byla roku 1878 revidována⁵⁴ a téhož roku se také konal Berlínský kongres. Ten znamenal rozdělení Bulharska na autonomní Bulharské knížectví na severu, jež bylo územím s výrazně omezenými hranicemi, než určovala Sanstefanská smlouva, a Východní Rumélii, která byla pod osmanskou správou. Důvodem vzniku Východní Rumélie byl vysoký počet Pomáků a Turků, kteří nechtěli být součástí Bulharska.⁵⁵ Berlínská smlouva zaručovala ochranu menšin, a také obsahovala zvláštní ustanovení o ochraně národa. Dalším důležitým bodem smlouvy byla definice hranic Bulharského knížectví a Východní Rumélie, a například i

⁴⁸ Historický útvar mezi řekami Dněstr a Volha

⁴⁹ MULTU, Emel a Suzan KAVANOS. MOTHER TONGUE EDUCATION OF TURKISH MINORITY IN BULGARIA. *The Journal of International Social Research* [online]. 2010, 364 [cit. 2018-02-15]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/292147308_MOTHER_TONGUE_EDUCATION_OF_TURKISH_MINORITY_IN_BULGARIA

⁵⁰ Rozhovor s r. Mustafou, listopad 2017

⁵¹ MUYHTAR, Fatme, The human rights of muslims in Bulgaria in law and politics since 1878. Sofia: Bulgarian Helsinki Committee, 2003, s. 23.

⁵² Rozhovor s r. Mustafou, listopad 2017

⁵³ Dohoda z roku 1876 mezi Rakouskem-Uherskem a Ruskem ohledně řešení vítězství Osmanů v srbsko-turecké válce

⁵⁴ MARTÍNEK, Jiří. *Bulharsko*. 2009. s. 52-53.

⁵⁵ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. 2016. s. 215

ochrana majetku muslimů v knížectví, svoboda náboženství a rovnost všech obyvatel těchto nově vzniklých útvarů.

Práva minorit byla zachycena i v ústavě, která říkala, že žádné minority, přesněji náboženské skupiny⁵⁶, nemají být diskriminovány. I přes to bylo následně 1500 tureckých škol uzavřeno a zbytek osmanských staveb zestátněn. Nicméně dle rozhovoru s Mustafou lze mluvit o obnově v letech 1886–1894.⁵⁷

Bulharské knížectví nebylo plně nezávislé – kníže byl sultánovým vazalem⁵⁸ a ve východní Rumélii pouze guvernérem. Aby nebyla porušena smlouva uzavřená na Berlínském kongresu, bylo k anulaci vazalského stavu knížete potřeba souhlasu některé z velmocí, což nakonec umožnilo Rakousko-Uhersko.⁵⁹

Počátek dvacátého století, rok 1908, přinesl vyhlášení nezávislosti Bulharska. Tento jednostranný akt však vedl k negativní reakci Turků. Knižectví se na toto století proměnilo v carství v čele s Ferdinandem I., carem *všech Bulharů*. Východní Rumélie se stala součástí Bulharska.⁶⁰

Bulharsko a další státy (Srbsko, Řecko), které se během 19. st. osamostatnily, toužily po růstu. V případě Bulharska to bylo získání území, která mělo nabýt Sanstefanskou smlouvou, ale Berlínský kongres mu je neuznal.⁶¹ V Turecku byla ustanovena nová vláda a cílem byla obnova Osmanské říše. Vznikl tzv. Balkánský svaz (Bulharsko, Srbsko, Řecko a Černá Hora) a roku 1912 vypukla s Tureckem 1. Balkánská válka.⁶² *Balkánská válka je příliš velká tragédie pro tureckou identitu, jelikož Turci museli opustit vlastní kraj. Někdy slyším o turecké genocidě na Balkáně.*⁶³ Turecko koncem téhož roku uvažovalo o uzavření mírové smlouvy, to však vyvolalo protest Turků žijících na evropském území a válka pokračovala. O rok později podepsalo Turecko mírovou smlouvu a postoupilo území na západ od linie Midye – Entos a ostrovů v Egejském moři Balkánskému svazu.⁶⁴ Období těchto válek

⁵⁶ minority byly v této době označovány náboženskými skupiny, nikoli minoritami národnostními

⁵⁷ Rozhovor s r. Mustafou, listopad 2017.

⁵⁸ Faktickou moc měl ve Východní Rumélii sultán, kde byl bulharský panovník pouze jeho guvernérem a musel mu za to odvádět poplatky

⁵⁹ TEJCHMAN, Miroslav. *Balkán ve 20. století*. 2016, s. 21.

⁶⁰ Tamtéž. s. 21.

⁶¹ Rozhovor s r. Mustafou, listopad 2017.

⁶² RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. 2016, s. 271.

⁶³ Rozhovor s r. Mustafou, listopad 2017.

⁶⁴ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. 2016, s. 273.

znamenal pro muslimské obyvatelstvo také násilné nucení ke konvertování ke křesťanství, v této době rovněž poprvé došlo ke snahám o změnu jmen Pomáků.⁶⁵

Takzvaným zlatým věkem nazývají respondenti období mezi lety 1919–1923. Stát zrovnoprávnil Turky s Bulhary, díky čemuž si mohli zřídit vlastní školství, které bylo financováno ze státního rozpočtu. *Bylo to období šťastných vztahů mezi Turky a Bulhary. Po roce 1923 ale přišel fašismus a školy byly zavřeny.*⁶⁶

Toto období souvisí s tzv. Neuillyskou smlouvou, kterou poražené Bulharsko po 1. světové válce podepsalo. Smlouva znamenala teritoriální změny, například ztrátu části území Makedonie. Bulharsko jako součást Ochrany národů deklarovalo nová ustanovení pro ochranu minorit, která měla mít přednost před vnitrostátními předpisy. Menšiny měly mít svobodu náboženství, možnost tisku a jiného publikování, veřejných shromáždění, používání mateřského jazyka ve veřejném styku a především možnost vzdělávání v mateřském jazyce.⁶⁷

Socialistické Bulharsko

Rok 1944 přinesl Bulharsku převrat, který si kladl za cíl odstranění monarchie a osobní moci cara. Snahy chtěly docílit především obnovy demokracie, spravedlivého sociálního státu a jeho vnitřního sjednocení. Takzvaná Vlastenecká fronta (VF), což byla koalice čtyř politických stran⁶⁸ nové vlády u moci, měla odstranit protidemokratické praktiky a dosáhnout zrušení několika zákonů, jako například rasistického *Zákona o ochraně národa*⁶⁹ z roku 1940 a *Zákona o zákazu politických stran*. VF také kritizovala politickou policii z carského období, ta ovšem vznikla i v nové lidové demokracii, dokonce v ještě radikálnější podobě po sovětském vzoru s názvem *Lidové milice*.⁷⁰

Roku 1946 se stal předsedou vlády představitel komunistické strany Georgi Dimitrov. První roky po převratu s sebou nesly řadu čistek a politických procesů

⁶⁵ MUYHTAR, Fatme, The human rights of muslims in Bulgaria in law and politics since 1878. Sofia: Bulgarian Helsinki Committee, 2003, s. 24–26.

⁶⁶ Rozhovor s r. Mustafou, listopad 2017

⁶⁷ KANEV, Krassimir. Law and politics toward the muslims in Bulgaria. G. DANCHIN, Peter a Elizabeth A. COLE. *Protecting the human rights of religious minorities in Eastern Europe*. 2002, s. 319.

⁶⁸ v čele s BKS

⁶⁹ V přesném znění Zákon za zaštita na nacijata, který byl proti židovskému obyvatelstvu

⁷⁰ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. 2016, s. 330–331.

iniciováných stranou BPS(k),⁷¹ jejímž hlavním cílem bylo zničit opozici.⁷² Zpočátku však fungování nového státu ještě neznamenalo formu socialistického režimu. Velké národní shromáždění schválilo ústavu, kterou se Bulharsko v roce 1947 stalo lidovou republikou. Ústava mimo jiné deklarovala i rovnost všech náboženství. Snaha bulharských komunistů o získání neomezené moci probíhala až do roku 1948, kdy monopol BSP(k) upevnil postavení a přejmenoval se na Bulharskou komunistickou stranu (BKS).⁷³

Prvním mužem Bulharska a tváří protiturecké politiky se stal roku 1956 Todor Živkov, jenž ve funkci zůstal dalších 33 let. Jeho protiturecká politika v 80. letech odstartovala masové migrace Turků, a tudíž i velké ztráty jejich pracovní síly, která měla negativní dopad na hospodářství země. V Bulharsku začaly vznikat opoziční strany a protesty se objevily i u jiných zemí.⁷⁴ To vše znamenalo konec kultu osobnosti Todora Živkova, kterého v roce 1989 komunistická strana zavrhlá, a následně rozpad komunistické strany v Bulharsku. Sedmý prosinec 1989 znamenal pro Bulharsko počátek nové éry a vznik opozičního Svazu demokratických sil a budování demokracie.⁷⁵

5.1.2 Statistické údaje o turecké menšině a migrační vlny během socialistického režimu

50. léta představovala první velkou migraci Turků do Turecka, které jich podle tabulky č. 2 přijalo přes 150 000. Turecko však po této velké migrační vlně Turků uzavřelo hranice, což je patrné taktéž z tabulky č. 2, mezi lety 1952—1968 už emigrovalo pouhých 24 osob.⁷⁶ Na Turky bylo nahlíženo jako na nebezpečí a spekulovalo se i o tom, že se jihobulharské město Kardzhali oddělí od Bulharska a připojí se k Turecku.⁷⁷ Další migrační vlna (1969—1978) přišla po dohodě s Tureckem v platnost roku 1969 a umožnila tak Bulharům tureckého původu emigrovat za příbuznými, kteří se po první migrační vlně v Turecku usadili.⁷⁸

⁷¹ BSP(k) je označení Bulharské strany práce (komunisté), později Bulharská komunistická strana

⁷² RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. 2016, s. 332.

⁷³ MARTÍNEK, Jiří. *Bulharsko*. 2009, s. 85–86.

⁷⁴ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. 2016, s. 353–359.

⁷⁵ MARTÍNEK, Jiří. *Bulharsko*. 2009, s. 98.

⁷⁶ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. 2016, s. 47.

⁷⁷ MARTÍNEK, Jiří. *Bulharsko*. 2009, s. 98.

⁷⁸ KANEV, Krassimir. Law and politics toward the muslims in Bulgaria. G. DANCHIN, Peter a Elizabeth A. COLE. *Protecting the human rights of religious minorities in Eastern Europe*. 2002, s. 328.

Další masová migrace nastala až během roku 1989. Po mnoha restriktivních a asimilačních opatřeních, která se stále nejevila tak úspěšně, jak by si komunisté přáli, se Todor Živkov rozhodl pro mimořádný projev, kde nabídl všem Turkům, aby *vzkvétající socialistické* Bulharsko opustili. To přineslo pro Živkova nečekanou reakci a o vystěhování požádalo několik set tisíc Turků.⁷⁹ „*Hodně lidí se přestěhovalo z Bulharska do Turecka a v médiích to bylo prezentováno, jako že sami chtěli, ale ve skutečnosti museli. To však neznámá, že měli dvojí občanství.*“⁸⁰

Bulharská vláda vyslala do domovů tureckých rodin tajnou policii, která jim přikázala, aby si vyzvedly pasy a do 48 hodin opustily zemi. Kdo tak neučinil, byl k hranicím dopraven násilím. Turecko nebylo na příliv tolika imigrantů připraveno a uzavřelo hranice.⁸¹

Tabulka 2 - Migrace Turků v Bulharsku

Rok	Počet migrantů
1950–1951	154 198
1952–1968	24
1969–1978	114 356
1979–1988	0
1989–1992	321 800
Celkem	1 160 614

Zdroj: Vlastní zpracování dle EMINOV, Ali a Catherine RUDIN. Bulgarian nationalism and turkish language in Bulgaria. FRAENKEL, Eran a Christina Elizabeth KRAMER. *Language Contact - Language Conflict*. 1993. s. 48

V oficiálních statistikách z roku 2011 se Turci nachází jako minorita s 8% zastoupením, přičemž existují i města, kde tvoří nadpoloviční většinu. Například Kardzhali dle bulharských statistik za rok 2001 čítalo 101 116 Turků z celkového počtu 164 019 obyvatel.⁸² Jak se měnilo procentuální zastoupení Turků ukazuje tabulka č. 2, která ale vychází pouze z let, kdy se sčítal lid, tudíž na ní není zachyceno období migrační vlny zmíněné výše. Dále také neznázorňuje žádné roky mezi lety 1975—1992, kdy probíhal *obrodny proces*. Je však patrné, že počet Turků má spíše klesající tendenci.

⁷⁹ MARTÍNEK, Jiří. *Bulharsko*. 2009, s. 98.

⁸⁰ Rozhovor s Elen, srpen 2016

⁸¹ ZAJÍCOVÁ, Naděžda. *Situace bulharských mohamedánů, Pomáku od dob Osmanské říše do roku 1989*. 2012, s. 88.

⁸² National statistical institute, Population and housing census in the Republic of Bulgaria 2011, [online]. [cit. 2018-02-03]. NSI. 1900–2011. Dostupný z : <http://censusresults.nsi.bg/Census/Reports/1/2/R7.aspx>

Tabulka 3 - Vývoj tureckého obyvatelstva⁸³

Roky	Počet Turků celkem	Procentuální zastoupení
1900	531 240	14,2
1905	488 010	12,1
1910	465 641	10,8
1920	520 339	10,7
1926	577 552	10,5
1934	591 193	9,7
1946	675 500	9,6
1956	656 025	8,6
1965	780 928	9,5
1975	730 728	8,4
1992	800 052	9,4
2001	746 664	9,4
2011	588 318	8,0

Zdroj: vlastní zpravování dle Census 2011

5.1.3 Menšinová politika a obrodný proces v socialistickém Bulharsku

Bulharská politika od roku 1944 se dá považovat za pro menšinovou. Turci měli relativní svobodu a možnost udržování své kultury a etnické identity. V těchto letech vzniklo mnoho škol, bylo vydáváno více než deset tureckých či dvojjazyčných novin, jeden časopis a také městský tisk, například v Shumenu, Razgradu a dalších oblastech s početným tureckým zastoupením. Možností také bylo radiové vysílání a divadlo v turecké produkci.⁸⁴ Nová ústava z roku 1947 deklarovala rovnost menšin před zákonem, ochranu před diskriminací, a především možnost vzdělávání v mateřském jazyce. Zároveň se poprvé

⁸³ National statistical institute, Population and housing census in the Republic of Bulgaria 2011, [online]. [cit. 2018-02-03]. NSI. 1900–2011. Dostupný z : <http://censusresults.nsi.bg/Census/Reports/1/2/R7.aspx>

⁸⁴ KANEV, Krassimir. Law and politics toward the muslims in Bulgaria. G. DANCHIN, Peter a Elizabeth A. COLE. *Protecting the human rights of religious minorities in Eastern Europe*. 2002, s. 329.

objevil zákon, podle něhož nemohou být politické strany tvořeny na náboženském a etnickém základu, který nebyl během socialismu příliš významným.⁸⁵

Změna menšinové politiky započala v roce 1948, kdy byli Turci přesídlováni z pohraničí mezi Řeckem a mezi lety 1949—1950 povzbuzováni k migraci, jelikož se vláda začala obávat, jestli relativně velká svoboda, kterou jim zpočátku umožnila, nepovede k národním hnutím. Padesátá léta znamenala snížení některých náboženských a kulturních práv, a také se vláda snažila integrovat muslimské ženy do zaměstnání.⁸⁶ Razantnější však byla politika od roku 1951 s propagandou na zlepšení podmínek v místech, která obývali Pomáci, jenž však oficiálně za menšinu považováni nebyli. BKS chtěla touto cestou probudit jejich bulharské kořeny, uvědomění si jejich pravé identity a také zamezit vlivu Turků na toto etnikum.⁸⁷

Zprvu měly tyto změny vést ke zlepšení podmínek, ve kterých Pomáci žili, k pozvednutí úrovně vzdělání a celkové modernizaci, což mělo snížit izolaci od většinového obyvatelstva. To se ale změnilo v roce 1962, kdy usnesení přijaté politbyrem⁸⁸ změnilo politiku na cílenou segregaci Pomáků od turecké menšiny a započal pokus o změnu pomáckých jmen. Tato akce však nemá známé výsledky, počty přijatých bulharských jmen a ani místa, ve kterých přesně proces probíhal. Pokus o změnu jmen z tureckých na bulharská se opakoval o dva roky později spolu s odstraněním škodlivých tradic a náboženského fanatismu. Reakce však přinesla řadu protestů a v západních Rodopech masivní povstání, což vedlo BKS k přehodnocení celé akce a změně postupu. Todor Živkov nakonec celý proces ukončil a Pomáci si svá jména vrátili zpět.⁸⁹

Takzvaný *obrodný proces*, čili asimilace Pomáků a nalezení jejich bulharské identity, která byla násilně islamizována za dob Osmanské říše, měl druhou fázi po roce

⁸⁵ KANEV, Krassimir. Law and politics toward the muslims in Bulgaria. G. DANCHIN, Peter a Elizabeth A. COLE. *Protecting the human rights of religious minorities in Eastern Europe*. 2002, s. 327.

⁸⁶ KARADJOV, Alexander. *The turkish minority in Bulgaria and the "revival process": the construction of a political minority*. Budapešť, 2011, s. 64.. Master. Central European University. Vedoucí práce Szabolc Pogonyi

⁸⁷ ZAJÍCOVÁ, Naděžda. *Situace bulharských mohamedánů, Pomáku od dob Osmanské říše do roku 1989*. 2012, s. 82.

⁸⁸ Nejvyšší politický orgán

⁸⁹ ZAJÍCOVÁ, Naděžda. *Situace bulharských mohamedánů, Pomáku od dob Osmanské říše do roku 1989*. 2012, s. 81–82.

1969.⁹⁰ Tato fáze však oproti prvnímu pokusu nesla vlnu násilí. Hlavní obavy plynuly z uzavírání sňatků mezi Turky a Pomáky, a tím možnosti migrace do Turecka, která v těchto letech začala být pro tureckou menšinu velmi aktuální. Stát se ale především bál, že asimilací Turků s Pomáky vznikne největší bulharská menšina. Dále se také spekulovalo o autonomii Turků v Bulharsku, a vláda se cítila být v ohrožení.⁹¹ Zásadní z hlediska práv byla také nová ústava přijatá roku 1971, která zavedla pojem občané nebulharského původu a menšinová práva byla definována pouze na ně. Turci však byli bráni jako obyvatelé bulharského původu.⁹²

V osmdesátých letech začala být politika podobná té proti Pomákům aplikovaná na Turky, kteří roku 1984 přišli s požadavkem na kulturní autonomii, na což strana BKP reagovala povinnou asimilací a pobulharšťováním všech Turků mezi lety 1984–1989.⁹³

5.1.4 Situace před rokem 1989 z pohledu pamětníků

Turci se v Bulharsku za minoritu nepovažují. Nazývají se tureckými Bulhary a Bulharsko je pro ně rodnou zemí. Odlišují se kulturou, nikoli kořeny.⁹⁴ To je i důvodem toho, proč za hlavní negativum považují fakt, že proti nim vedl restriktce stát, který považovali za vlastní. Celé období socialismu mělo za cíl asimilaci s většinou a postupně se stát začal dotýkat různých částí tureckého života, což vyvrcholilo v proces v 80. letech a změnu jmen.⁹⁵ Respondentka Emile rozděluje zásahy do dvou skupin na ekonomické a bezpečnostní - *Turci se necítili v bezpečí*.⁹⁶

Restriktce se však dají dle výpovědí pamětníků obecně rozdělit na několik oblastí:

- Identita
- Náboženství a tradice
- Běžný život

⁹⁰ BISTRA-BEATRIX, Volgyi. *Ethno-Nationalism during Democratic Transition in Bulgaria: Political Pluralism as an Effective Remedy for Ethnic Conflict* [online]. 2007, s. 25 [cit. 2018-02-18].

⁹¹ ZAJÍCOVÁ, Naděžda. *Situace bulharských mohamedánů, Pomáku od dob Osmanské říše do roku 1989*. 2012, s. 88.

⁹² KANEV, Krassimir. Law and politics toward the muslims in Bulgaria. G. DANCHIN, Peter a Elizabeth A. COLE. *Protecting the human rights of religious minorities in Eastern Europe*. 2002, s. 327.

⁹³ MARTÍNEK, Jiří. *Bulharsko*. 2009, s. 97

⁹⁴ Dle rozhovorů v Bulharsku, srpen 2016

⁹⁵ Dle rozhovorů v Bulharsku, srpen 2016

⁹⁶ Rozhovor s Emile, březen 2017

- Turecké instituce

Za příklady negativních zásahů, které se dají zařadit do kategorie Běžný život, uvádějí respondenti omezení svobody, izolace od většiny, diskriminace, utlačování a zabírání tureckých pozemků. Bylo zakázáno poslouchat tureckou hudbu a vydávat jakékoli publikace v rodném jazyce Turků jak na veřejných místech, tak i v domácnostech.⁹⁷ Komunikace v mateřském jazyce byla přísně zakázána, a kdo zákaz porušil, vystavoval se pokutování. *Nebylo nemožné normálně žít a dodržovat tradice. Když jsem viděl policistu, otec mi často říkal, ať jsem opatrný a nemluví turecky, jinak nás zatknou.*⁹⁸ Respondent Erhan také vyprávěl příběh ženy, která žila v jeho rodném městě Ardino. Žena byla Bulharka, ale díky kontaktu s Turky turečtinu ovládala a byla zvyklá se tímto jazykem bavit se sousedy turecké národnosti. Během jedné takové debaty šel kolem policista, který ji, ačkoli k turecké minoritě nepatřila, taktéž donutil zaplatit pokutu za porušení zákona.

Další omezení platila pro vše spojené s náboženstvím, například tradice a zvyky, které jsou pro Turky velmi významné. Nesměl se číst korán a byla zakázána obřízka.⁹⁹

Období socialismu však mělo za cíl eliminovat všechno, co má jakoukoli souvislost s tímto etnikem. Začalo znárodňování tureckých institucí, zavírání škol, bourání mešit, a dokonce i tureckých hřbitovů.¹⁰⁰ Respondentka Elen dodává, že tento proces se netýkal výhradně Turků a začal mnohem dříve, jen nebyl tak viditelný. Jeho vyvrcholení započalo roku 1984 se změnou jmen.¹⁰¹

Vůbec největší dopad měla právě změna jmen, kterou berou respondenti jako snahu o přeměnu identity. Jeden z respondentů dobu vnímal tak, že jedinými jejími negativy byla změna jmen a zákaz mluvit turecky.¹⁰²

Respondent Efe, který sice uvedl, že toto může komentovat jen z pohledu prarodičů a jejich přátel, uvádí: „[Prarodiče a jejich přátelé] Říkali, že jakmile začal socialistický režim, lidé měli velký problém se sháněním potravin a dalšího zboží. (...) S Turky nechtěl

⁹⁷ Dle rozhovorů v Bulharsku, srpen 2016

⁹⁸ Rozhovor s r. Özcanem, listopad 2017

⁹⁹ Rozhovor s r. Özcanem, listopad 2017

¹⁰⁰ Dle rozhovoru v Bulharsku, srpen, 2016

¹⁰¹ Rozhovor s r. Elen, srpen, 2016

¹⁰² Rozhovor s r. Selimem, srpen 2016

*nikdo nic sdílet. Moje babička říkala, že slyšela příběhy o tom, jak Bulhaři přidávali do mouky skelný prach a tuto směs prodávali Turkům, kteří kvůli tomu pomalu umírali.*¹⁰³

Ačkoli se zdá, že socialistický režim měl pouze negativní dopad, existují i respondenti, kteří dokázali najít pozitiva. Většina pomocí dotazníku oslovených sice uvedla, že žádná pozitiva nevidí, ale dotazovaný Oguz uvedl, že vzdělávací systém byl v této době dobrý.¹⁰⁴ To potvrdil i respondent Ozan, který také vidí hlavní pozitiva v tom, že bylo snazší najít si práci, vzdělávací systém byl lepší, připouští ale, že Turci žili permanentně ve strachu.¹⁰⁵

Respondentka Eli z města Kardzhali, jež patří mezi pamětníky doby, uvedla, že každý měl práci, bylo bezpečno, nebyly takové rozdíly mezi chudými a bohatými lidmi, všichni na tom byli v podstatě stejně a každý měl nějakou jistotu. *Nejlepší bylo, že opravdu každý měl práci, a když lidé vyšli školy, věděli, že budou mít kde pracovat.*¹⁰⁶ Respondent Ozug toto téma uzavřel slovy: *Někteří mají tento režim rádi, ale myslím, že si spousta věcí neuvědomují a nepřipouštějí. Jsou rádi v krabici, u které přesně ví, kde má hrany.*¹⁰⁷

5.1.5 Symboly socialismu dle respondentů

Pod pojmem socialismus si Turci vybavili i několik událostí a příběhů mimo restriktivní opatření, které mají taktéž spojené s tímto obdobím.

Turci v táboře Belene

Nápravných táborů, do kterých putovaly desetitisíce vlastizrádců, vznikalo kolem roku 1949 několik, nejznámějším se však stal tábor v Belene, kam byli přiváděni členové tzv. *poslanecké brigády* (bývalí poslanci, ministři, vysocí důstojníci a novináři bývalého režimu).¹⁰⁸

Největší pracovní tábor na nejrozlehlejších z dunajských ostrovů Persinu byl symbolem procesů s odpůrci režimu padesátých let v zemi. Zajatci zde byli pod dozorem

¹⁰³ Rozhovor s r. Efem, březen 2017

¹⁰⁴ Dotazník s r. Ozugem, březen 2017

¹⁰⁵ Rozhovor s r. Ozanem, listopad 2017

¹⁰⁶ Rozhovor s r. Eli, srpen 2016

¹⁰⁷ Rozhovor s r. Ozugen, březen 2017

¹⁰⁸ TEJCHMAN, Miroslav. *Balkán ve 20. století*. 2016, s. 222.

stráží nuceni k denní práci v nelidských podmínkách a přebývali ve vlastnoručně postavených bunkrech.¹⁰⁹

Stalinova smrt znamenala i krátkou zástavu politického exilu a pokusy o demokratizaci země vedly k obnově tábora o tři roky později. Po zveřejnění informace, že Bulharsko stále využívá koncentrační tábory, byl tábor Belene roku 1960 přeměněn na vězení.¹¹⁰

Významným se stal ale především pro představitele turecké minority během osmdesátých let. Do Belene byli převáženi turečtí intelektuálové a ti, kteří odporovali změně jmen. Odhaduje se, že do Belene bylo posláno více než 1500 Turků, kteří odporovali asimilaci. *To vše kvůli etnicitě a náboženství.*¹¹¹

Povstání v Mleçino

Jedná se o první povstání Turků proti násilné změně jmen. Téměř 3000 mladých lidí z vesnic a měst v bulharských Rodopech, jako jsou například Toscali, Ahmatlar (Dolno Prahovo), Hallar a Karamusollar (Çernigovo), se shromáždilo ve vesnici Mleçino. Mnoho Turků bylo zatčeno a posláno do tábora Belene. Tento incident se odehrál 24. prosince 1984.¹¹²

Turkan baby

Vrchol asimilačních procesů mezi lety 1984–1989 s sebou nesl řadu protestů. V kardzhalském regionu, který byl vždy na turecké etnikum velmi početný, tyto protesty vyústily v ozbrojený zásah vojáků. V době střelby se mezi davem protestujících pohybovala i matka s dítětem na zádech, které jedna kulka zasáhla, přičemž dítě, teprve rok a půl stará holčička Turkan, zraněním podlehl. Tento incident se stal symbolem socialismu v Kardzhali a na památku Turkan byl v Turecku postaven pomník znázorňující matku s dítětem v náručí. Událost také každoročně připomíná památní ceremoniál organizovaný asociacemi z Bulharska i Turecka.¹¹³

¹⁰⁹ Belene Concentration Camp. *Memory (1944-1989)* [online]. c2015-2018 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: <http://pametbg.com/index.php/en/memorial-places/belene/49-belene-concentration-camp>

¹¹⁰ Tamtéž

¹¹¹ Rozhovor s r. Erhanem, listopad 2017

¹¹² Rozhovor s r. Ozanem, listopad 2017

¹¹³ Rozhovor s r. Özcanem, listopad 20117

Na motivy smutné události byl v roce 2005 natočen film *Otkradnati oči* (Ukradené oči) v koprodukcii Turecka a Bulharska.

Aysel Özgür

Aysel Özgür je dívka, jejíž jméno je pro Turky také dobovým symbolem. Během socialismu její rodina emigrovala do Turecka a malou holčičku nechali v Bulharsku. Poté, co se jim podařilo se usadit, chtěli, aby Aysel emigrovala za nimi, vláda ale nechtěla její emigraci umožnit. Začal tedy koloběh vyjednávání mezi Bulharskem a Tureckem a v Turecku se stal případ mediální senzací. Jedním z důvodů, proč Bulharsko Aysel Özgür drželo, bylo to, že tou dobou turecká televize vysílala film *Yeniden Doğmak* (1987), který zobrazoval nelidské zacházení během obrodného procesu na příkladu Aysel a Bulharsko si stanovilo podmínku, že Aysel bude moci za rodinou pouze v případě, že Turecko skončí s vysíláním filmu, což se téhož roku také stalo.¹¹⁴

Mehmet Karahuseyinov

Jméno, které se stalo symbolem odporu proti změně jmen a socialismu v Bulharsku. Mehmet Karahuseyinov se narodil roku 1945 v Razgradu, žil v Sofii a živil se jako novinář a spisovatel. Významným se stal nejen díky svým básním, ale především kvůli incidentu, který se stal v předvečer násilné změny jmen. Ve své chatě se na důkaz nesouhlasu s touto formou asimilace 2. února 1985 pokusil o sebeupálení. Byť byl pokus neúspěšný, pět let ležel v kómatu v nemocnici, a nakonec roku 1990 zemřel.¹¹⁵

5.1.6 Hlavní prvky asimilace před rokem 1989

Tato podkapitola obsahuje tři restriktce, které Turci berou jako hlavní z asimilačních procesů během socialismu. Jsou seřazeny podle toho, co uvedli jako nejvíce ovlivňující jejich vlastní život.

1. Změna jmen

V období mezi lety 1984–1985 probíhal v Bulharsku tzv. *obrodný proces*, který byl tentokrát směřován na Turky, nikoli Pomáky. Turci byli dle socialistické vlády potomky

¹¹⁴ Rozhovor s r. Doğukanem listopad 2017

¹¹⁵ Rozhovor s r. Özcanem, listopad 2017

Bulharů a k islámu konvertovali během Osmanské říše. Celý proces nesl myšlenku dobrovolnosti, jelikož pravá identita nemá s Tureckem nic společného a Turci rádi přijmou tu pravou – bulharskou.¹¹⁶ *Moje jméno bylo Özcan Aydın Cevat a co mi dali oni za jméno? Neven Nevenov Darinov. Připadal jsem si šíleně zostuzen, ale zvládl jsem to, byl jsem ještě mladý. Někteří starší lidé to ale zvládali hůř.*¹¹⁷ Odpor vůči změně jména souvisí mimo jiné s tím, že pro muslimy má jméno i náboženskou symboliku, jelikož se jeho prostřednictvím spojují s Alláhem.¹¹⁸

Období změny jmen z tureckých na slovanská bylo pro všechny z respondentů vrcholem asimilačních procesů, které byly na etnikum směřovány během celé vlády Todora Živkova. Změna jmen také patřila mezi nejcitlivější témata, která někteří respondenti brali jako natolik osobní, že jej odmítli komentovat. *Samozřejmě je tato otázka velmi osobní, možná mí kolegové nebudou odpovídat, ale Selim říká, že jeho rodiče byli zdrcení, změnit jména si nechtěli, ale vláda to nařídila. Samozřejmě si je poté změnil zpátky na turecká.*¹¹⁹ I ostatní z respondentů potvrdili, že po pádu režimu si změnil jména zpět na svá původní.

Změna se netýkala pouze žijících lidí, ale i mrtvých, což znamenalo, že jména byla měněna i na tureckých náhrobcích. *Rozbili náhrobní kameny a měnili muslimská jména na slovanská. To je pro mě lidský zločin a nejhorší věc obrodného procesu.*¹²⁰

Pokud si člověk jméno nezměnil, mělo to na něj vliv i v běžném životě. Například bylo zakázáno vydávat rodný list dětem, která dostala turecká jména, a především nebyli Turci s původními jmény přijímáni v institucích, kde bylo nutné předložit průkaz totožnosti, jako jsou například banky.¹²¹

¹¹⁶ KANEV, Krassimir. Law and politics toward the muslims in Bulgaria. G. DANCHIN, Peter a Elizabeth A. COLE. *Protecting the human rights of religious minorities in Eastern Europe*. 2002, s. 332.

¹¹⁷ Rozhovor s r. Özcanem, listopad 2017

¹¹⁸ KARADJOV, Alexander. *The turkish minority in Bulgaria and the "revival process": the construction of a political minority*. Budapešť, 2011, s. 76. Master. Central European University. Vedoucí práce Szabolc Pogonyi

¹¹⁹ Rozhovor s r. Salimem, srpen 2016

¹²⁰ Rozhovor s r. Özcanem. listopad 2017

¹²¹ LABER, Jeri. *Destroying Ethnic Identity: The Turks of Bulgaria*. Human Rights Watch, 1987, s. 20-21.

Tabulka 4 - Příklad změny jmen

Jméno před obdobím socialismu	Jméno během socialismu
Ayşe (ženské jméno)	Analia
Erhan (mužské jméno)	Evelin

Zdroj: vlastní zpracování dle rozhovorů s respondenty

2. Zákaz praktikování náboženství, zvyků a tradic

Podobně jako u jiných evropských zemí, kde byl socialistický režim, se i Bulharsko potýkalo s represemi ohledně náboženství. To však neplatilo pouze pro Turky, ale i pro křesťany. *Nebylo možné praktikovat náboženství, ale samozřejmě s tím náboženstvím to bylo stejné i pro křesťany, pro všechna náboženství.*¹²²

Pro Turky byl však islám velmi důležitou součástí života a korán brali jako povinnou součást domácnosti. Se socialismem přišel zákaz jeho čtení i vlastnění a mešity byly bourány nebo přestavovány na jiné instituce.

Velký vliv měl například zákaz pohřebních tradic a to, že se lidé museli sezdávat v křesťanských kostelech, což bylo navíc možné jen v případě, že měli Turci změněné jméno na slovanské, jinak byla registrace manželství neplatná. Pohřby a turecké svatby patří mezi nejdůležitější tradice v životě Turků, čili tento zákaz byl obzvláště velkým zásahem do jejich života a identity.¹²³ Zákaz se týkal i nošení tradičního tureckého oblečení, na které byli lidé zvyklí.¹²⁴ V tomto ohledu došlo k asimilaci s majoritou, jelikož v současnosti nelze rozeznat tyto dva národy podle oděvu.

*Pokud se podíváš na bulharského Turka a na původního Turka z Turecka, poznáš brzo rozdíl. Turci jsou tradičnější a striktnější. My tak striktní nejsme, protože jsme vyrostli v socialistickém věku.*¹²⁵ Respondent Mustafa poukazuje na to, že režim Turky velmi ovlivnil co se náboženství týče a generace vyrůstající během něj už na náboženské tradice a zvyky nedbá tolik, jako tomu bylo dřív. Několik oslovených respondentů, kteří do této generace patří, například uvedli, že se považují za ateisty a například pijí alkohol.

¹²² Rozhovor s r. Selimem, srpen 2016.

¹²³ Rozhovor s r. Özcanem, listopad 2017.

¹²⁴ Rozhovor s r. Elen, srpen 2016.

¹²⁵ Rozhovor s r. Mustafou, listopad 2017.

3. Zavírání tureckých škol

Přechod k socialistické éře Bulharska znamenal pro tureckou minoritu změnu jejich vzdělávacích práv a vedl ke znárodnování škol. Vývoj během tohoto období školství se dá rozdělit do dvou fází: První znamenala rapidní nárůst tureckých škol bez snah o asimilaci, což dokazuje následující tabulka č. 5, a druhá naopak snahu o asimilaci s důsledkem uzavření čistě tureckých škol.

Tabulka 5 - Počty tureckých škol

Typ škol	1943–1944			1949–1950		
	Počet škol	Počet žáků	Počet učitelů	Počet škol	Počet žáků	Počet učitelů
Školky	-	-	-	20	755	22
Základní školy	397	35 253	802	1 018	89 917	2 454
Střední školy	27	2 082	69	157	13 692	511
Vysoké školy	-	-	-	1	618	21
Učitelské školy	-	-	-	1	284	20
Noční školy	-	-	-	2	110	9
Celkem	424	37 335	871	1 199	105 376	3 037

Zdroj: EMINOV, Ali. *Turkish and Other Muslim Minorities in Bulgaria*, 1997, s. 131.

První zmíněné období datujeme od roku 1944 do padesátých let. Turci měli v té době svobodu ve vyjádření své identity. Po první světové válce byli převážně nevzdělaní a obývali venkov, tudíž stát se snažil především o pozvednutí jejich životní úrovně.¹²⁶ Reakcí na

¹²⁶ KARADJOV, Alexander. *The turkish minority in Bulgaria and the "revival process": the construction of a political minority* [online]. Budapešť, 2011, s. 62 [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <https://sierra.ceu.edu/record=b1154208>. Master. Central European University. Vedoucí práce Szabolc Pogonyi

změnu vzdělávacích práv byla roku 1944 konference, kde příslušníci turecké minority představili své požadavky na budoucí znárodněné školství:¹²⁷

1. Rozšíření praxe a povinného vzdělávání dívek a chlapců.
2. Vzdělání v turečtině a v tureckých školách (primární a sekundární) s výjimkou kurzů vedených v bulharštině.
3. Ve vedení tureckých škol musí být Turci.
4. Mzdy tureckých učitelů musí platit vláda. Turečtí učitelé musí mít právo odejít do důchodu.
5. Turečtí učitelé musí mít právo využívat stejných práv jako bulharští učitelé.
6. Turečtí studenti, kteří absolvují turecké školy, musí být přijati do dalších stupňů bulharských škol bez zkoušek.
7. Právo v šesté položce musí platit i pro turecké děti, které absolvovaly studium na tureckých školách před zářím 1944.
8. Ve všech tureckých školách musí být vzdělání vedeno tureckými (tj. latinskými) písmeny.
9. Turecké děti by měly mít jednu hodinu náboženství týdně.
10. Školní budovy, školní areály a další panství, které byly turecké menšině odebrány předchozí vládou, musí být navráceny.
11. V obcích a vesnicích musí být vybudovány nové školní budovy odpovídající hygienickým požadavkům.
12. Turečtí učitelé, jejichž práva byla omezena, musí získat svá práva zpět.
13. Během letních prázdnin musí být tureckým učitelům poskytnuty pedagogické kurzy, aby se zvýšila jejich odbornost.
14. Pedagogické školy (učitelské školy) musí být otevřeny na severu a jihu Bulharska a finanční odpovědnost musí nést vláda.¹²⁸

Zpočátku byly turecké soukromé školy přeměněny na školy státní, což znamenalo, že finanční odpovědnost se přenesla na stát, který roku 1947 uplatnil zákon, že minority mají

¹²⁷ MULTU, Emel a Suzan KAVANOS. MOTHER TONGUE EDUCATION OF TURKISH MINORITY IN BULGARIA. *The Journal of International Social Research* [online]. 2010, s. 369 [cit. 2018-02-15].

Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/292147308_MOTHER_TONGUE_EDUCATION_OF_TURKISH_MINORITY_IN_BULGARIA

¹²⁸ Tamtéž, s. 370.

právo učit se mateřský jazyk a zvyšovat svou národní kulturu. Důvodem transformace bylo přenesení finanční odpovědnosti z minorit na stát, zvýšení úrovně vzdělání a řešení problému výukových materiálů a učitelů. Problém nedostatku učitelů byl řešen vznikem tzv. učitelských škol. To byly zvláštní instituce, které měly za cíl školit učitele, jenž se ztotožňovali se socialistickými hodnotami a na tureckých školách by vyučovali.¹²⁹ Pravý důvod transformace byl ale především ten, že turecké školy, které byly před zestátněním soukromé, podléhaly kontrole minorit, což se po zestátnění změnilo a kontrolu nad vzdělávacím plánem těchto škol měl stát. Výuka však nadále probíhala v tureckém jazyce, roku 1946 do osnov přibyla povinná výuka bulharského jazyka.¹³⁰ Hlavní obavy Turků spočívaly v tom, aby výuka neprobíhala jako ateistická.¹³¹

Počáteční snahy, které stát definoval jako *snahu o vyšší vzdělání*, měly velmi krátkou působnost a na zasedání z roku 1958 byl schválen návrh na sloučení tureckých škol s bulharskými. Roku 1971, po schválení nové ústavy, byla turecká výuka zrušena.¹³²

*Socialistický režim měl dopad i na turecké školy, v nichž byla v roce 1971 zrušena výuka v turečtině.*¹³³

Respondenti však mimo asimilace vidí i pozitiva, jakými je již zmíněná vyšší úroveň vzdělávání a jistota práce po studiu.

5.1.7 Situace v současnosti

Ačkoli se menšinová politika dle slov respondentů zlepšila, Turci mají stále problémy v oblasti vzdělání a kulturních práv.

Jeden z příkladů negativního postavení státu vůči minoritě uvádí respondentka z Shumenu: *Chtěli jsme vydávat turecký časopis, ale přišli a zabavili mi počítač s tím, že*

¹²⁹MULTU, Emel a Suzan KAVANOS. MOTHER TONGUE EDUCATION OF TURKISH MINORITY IN BULGARIA. *The Journal of International Social Research* [online]. 2010, 371-372 [cit. 2018-02-15]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/292147308_MOTHER_TONGUE_EDUCATION_OF_TURKISH_MINORITY_IN_BULGARIA

¹³⁰EMINOV, Ali a Catherine RUDIN. Bulgarian nationalism and turkish language in Bulgaria. FRAENKEL, Eran a Christina Elizabeth KRAMER. *Language Contact - Language Conflict*. 1993, s. 48-49.

¹³¹RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. 2016, s. 347.

¹³²KANEV, Krassimir. Law and politics toward the muslims in Bulgaria. G. DANCHIN, Peter a Elizabeth A. COLE. *Protecting the human rights of religious minorities in Eastern Europe*. 2002, s. 329.

¹³³Rozhovor s r. Elen, srpen 2016.

v něm mám nelegální software. Když přišli, ptali se, proč ten časopis píše.¹³⁴ Ačkoli se postavení Turků díky přechodu k demokracii výrazně zlepšilo, stále jsou zde omezována jejich práva a ve velké míře pořád pocítují diskriminaci. Tento případ se zákazem vydáním časopisu, ačkoli šlo podle slov respondentky pouze o básně apod., soud jako diskriminaci neoznačil.¹³⁵

Dle vlastních slov mohou v současnosti Turci používat turečtinu beze strachu a mohou se stát součástí bulharského parlamentu. Dalšími pozitivy jsou bezpochyby výuka turečtiny jako volitelného jazyka a možnost udržování turecké kultury a tradic. Neexistují však žádné organizace, které by byly pouze turecké.¹³⁶

Co se týče oblasti oblékání, v současné době takřka nelze potkat ženu, která by byla zahalená. I podle slov respondentů patří v tomto směru Bulharsko k velmi poevropštěným zemím.¹³⁷ V roce 2016 byl v Bulharsku schválen nový zákon, který zakazuje zahalování žen ve veřejném prostoru z bezpečnostních důvodů. Tento zákon dle slov vlády nemá být represí vůči náboženským skupinám. Za jeho porušení hrozí pokuta 200 bulharských leva a za další porušení dokonce 1500 bulharských leva.¹³⁸

5.1.8 Participace ve státě a udržování turecké kultury

Tato podkapitola je rozřazena do několika částí. První část je věnována politickým stranám, ve kterých Turci působí, druhá školství a jeho možnostem pro udržování mateřského jazyka minorit, třetí mediím v tureckém jazyce, čtvrtá organizacím, které pomáhají udržovat tureckou kulturu a pátá festivalům, zvykům a tradicím s příklady převzetí prvků mezi minoritou a majoritou.

1) Politické strany

Po přechodu na demokracii můžou Turci v Bulharsku působit ve státní správě. To dokazují i dvě politické strany, které se skládají především z příslušníků tohoto etnika. Neznamená to však, že by politické strany braly etnicitu jako hlavní znak, ustanovení z roku

¹³⁴ Rozhovor s r. Elen, srpen 2016.

¹³⁵ Rozhovor s r. Elen, srpen, 2016.

¹³⁶ Dle rozhovoru v Bulharsku, 2016.

¹³⁷ Rozhovor s r. Mustafou, leden 2018.

¹³⁸ ČTK. Bulharsko přijalo zákon, který zakazuje ženám mít zahalenou tvář. *Aktuálně.cz* [online]. 2016 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/v-bulharsku-nesmi-zeny-nosit-zahalene-tvare/r~fddb32c4871f11e6b597002590604f2e/?redirected=1520782026>

1991 totiž nedovoluje, aby byly tvořeny politické strany na etickém základě. Zakázané je také to, aby příslušníci politických stran hovořili během setkání s posluchači v turečtině.

Hnutí za práva a svobody (DPS) ¹³⁹

DPS je středové liberální politické hnutí skládající se především z příslušníků tureckého etnika, které vzniklo po pádu socialistického režimu jako reakce na represivní opatření, kterým v této době čelili. Snaží se o ochranu práv všech bulharských menšin a vyhrazuje se proti xenofobii, diskriminaci a extrémnímu nacionalismu. Dále také usiluje o obnovu turečtiny a snaží se ji prosadit jako další oficiální jazyk.¹⁴⁰

V roce 2014 strana získala 34 mandátů v parlamentu, což z ní udělalo 3. nejsilnější stranu v zemi. *Myslím, že pro nás dělají dobré. Podporuji je. Mají 34 členů v parlamentu. DPS byla založena počátkem devadesátých let.*¹⁴¹

Čelí však také výrazné kritice a obviněním, že úzce spolupracuje s Tureckem, které se jejím prostřednictvím snaží zasahovat do vnitřních záležitostí Bulharska.¹⁴² Toto však už podle slov respondentů není aktuální, jelikož pro angažovanost Turecka prostřednictvím politických stran vznikla nedávno nová strana s názvem DOST.¹⁴³

Demokraté za odpovědnost, solidaritu a toleranci (DOST)

Druhou z politických stran, která se opírá o voliče z řad tureckých menšin, je strana DOST vzniklá teprve roku 2016. Její registrace však nesla řadu problémů, jelikož byla v rozporu s ústavou a zákazem tvoření stran na etnickém principu. Nakonec však byla povolena.¹⁴⁴

Dle slov respondentů se tato strana skládá z bývalých členů DPS. *Současný předseda strany DOST byl dříve člen DPS, ale byl propuštěn. Ten učinil prohlášení o sestřelení*

¹³⁹ Zkratka vychází z bulharského názvu *Dvizhenie za prava i svobodi*

¹⁴⁰ STRNAD, Vladislav. Napětí vztahů Sofie – Ankara jako příklad problému s Tureckem. *Ústav mezinárodních vztahů Praha* [online]. 2017 [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://www.iir.cz/article/napeti-bulharsko-tureckych-vztahu-jako-obraz-vztahu-eu-turecko>

¹⁴¹ Rozhovor s r. Gökayem, srpen 2016.

¹⁴² STRNAD, Vladislav. Napětí vztahů Sofie – Ankara jako příklad problému s Tureckem. *Ústav mezinárodních vztahů Praha* [online]. 2017 [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://www.iir.cz/article/napeti-bulharsko-tureckych-vztahu-jako-obraz-vztahu-eu-turecko>

¹⁴³ Rozhovor s r. Sunayem, leden 2018.

¹⁴⁴ STRNAD, Vladislav. Napětí vztahů Sofie – Ankara jako příklad problému s Tureckem. *Ústav mezinárodních vztahů Praha* [online]. 2017 [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://www.iir.cz/article/napeti-bulharsko-tureckych-vztahu-jako-obraz-vztahu-eu-turecko>

ruského letadla nad Tureckem a reakcí Turecka na jeho vyhoštění za tento čin byl vznik strany DOST.¹⁴⁵ Strana je respondentem označována za negativní zásah Turecka do života menšin. Jejím hlavním cílem má být oddělení turecké minority od Bulharska, jelikož faktickou moc nad touto stranou má Ankara. První volby však dopadly pro stranu neúspěšně. Nyní o DOST skoro neslyšíme. Dokonce bylo řečeno, že Erdogan zvažuje odstranění své podpory pro DOST, také se diskutuje, že se DPS a DOST sjednotí.¹⁴⁶

2) Média

Turecké sdělovací prostředky jsou v Bulharsku výjimkou, podle respondentů dokonce zakázány, ačkoli ústavní rozhodnutí z roku 1996 dovoluje "vyjádřit svůj názor nebo jej zveřejnit slovem, písemně nebo ústně, zvukem, obrazem nebo jiným způsobem, a to i v mateřském jazyce"¹⁴⁷. Dle respondenta Ceĉba se mělo v minulosti hlasovat o zrušení všech nebulharských kanálů v televizi. Turecké vysílání v Národní bulharské televizi¹⁴⁸ tvoří jedinou povolenou výjimku. Turci mají povolených deset minut novinek na programu *Ve světě i u nás*¹⁴⁹ v turečtině od roku 2000. *Nejsem si jistý, zda hlasování o nejnovějším požadavku politiků bylo přijato nebo ne.*¹⁵⁰ Obyvatelé zejména v jižní části země využívají turecký satelit. *I v době Todora Živkova se můj dědeček snažil uspořádat satelitní anténu, aby mohl sledovat tureckou televizi*¹⁵¹, potvrzuje respondent Mustafa. Dříve bylo také povoleno turecké vysílání v Bulharském Národním rozhlase, to je už ale zrušeno.

V tureckém jazyce by mělo probíhat i vysílání v soukromém rádiu Darik, které je v turečtině ale pouze ve městě Kardzhali.¹⁵² Další výjimku tvoří několik málo magazínů a novin.

¹⁴⁵ Rozhovor s r. Sunayem, leden 2018.

¹⁴⁶ Rozhovor s r. Sunayem, leden 2018.

¹⁴⁷ MUYHTAR, Fatme, The human rights of muslims in Bulgaria in law and politics since 1878. Sofia: Bulgarian Helsinki Committee, 2003, s. 104-106.

¹⁴⁸ BNT- Bulgarian national TV

¹⁴⁹ *Po sveta i u nas*

¹⁵⁰ Rozhovor s r. Ceĉem, únor 2018

¹⁵¹ Rozhovor s r. Mustafou, listopad 2017

¹⁵² Rozhovor s r. Anil, leden 2018

Deník Zaman – Bulharsko

Jedná se o dvojjazyčný týdeník (bulharsko-turecký), který se v Bulharsku vydával od roku 1992. Jméno dostal po významném tureckém titulu. U čtenářů jeho obliba rychle rostla díky nezaujatosti a nezasahování do osobního života, velkou měrou se taky podílel na zlepšení vztahů s Tureckem.¹⁵³ Jedná se o jediné periodikum, které si respondenti vybavili.

3) Školství

Po zrušení výuky v turečtině během socialistického režimu nenastala s přechodem na demokracii její obnova. Nicméně strana DPS, zastupující Turky od 90. let, značně usilovala o zařazení turečtiny do školních osnov.¹⁵⁴

Školní systém je v Bulharsku rozdělen na povinné studium od 6/7 let do 16 let:

Základní (primary) – třída 1.—8.

- Juniorská (junior) – třída 1. —4.
- Nižší střední (middle) – třída 5. —8.

Střední (secondary) – třída 9. —12 .

Specializovaná střední (specialised secondary) – třída 8. —12.

Všeobecná (comprehensive) – třída 1. —12.

Škola odborné přípravy (vocational training schools) – od třídy 8. nebo 9. do 12.

Odborná škola (vocational schools) – od třídy 6. nebo 7. nabízí tříletý kurz; nebo z 9. třídy kurz až do čtyř let; nebo po středním vzdělání dvouletý kurz¹⁵⁵

V současném Bulharsku neexistuje škola, kde by se výuka konala pouze v turečtině. Důvodem je dle respondentů nedostatek financí a učitelů – toto však tvrdí stát a pravý důvod je dle slov respondenta Ozana snaha o omezení turečtiny.¹⁵⁶

Dle bulharské ústavy, v níž přímo stojí *Občané, jejichž mateřský jazyk není bulharský, mají právo studovat a používat svůj vlastní jazyk*, mají Turci možnost setkat se s turečtinou ve školách. Vedle povinného studia bulharského jazyka je vyučována turečtina

¹⁵³ LEVIEV-SAWYER, Clive. Bulgarian Turkish daily newspaper Zaman-Bulgaria closes. Independent Balkan news agency [online]. Sofie: Independent Balkan News Agency, 2016 [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: <http://www.balkan.eu.com/bulgarian-turkish-daily-newspaper-zaman-bulgaria-closes/>

¹⁵⁴ Rozhovor s r. Ozanem, listopad 2017

¹⁵⁵ KOSTOVA, Dobrinka. *The Bulgarian educational system and evaluation of the ISCED-97 implementation*. s. 173

¹⁵⁶ Rozhovor s r. Ozanem, listopad 2017

jako volitelný předmět od 1. do 8. třídy. Dle nařízení z roku 2001, které je platné od školního roku 2002/03, patří turečtina mezi povinně-volitelné předměty spolu s cizím jazykem a choreografií, jejíž týdenní výukový plán se liší v závislosti na ročníku. První ročník - 3 hodiny týdně; 2., 3. a 4. ročník - 2 hodiny týdně; 5. až 8. ročník - 3 hodiny týdně. V této školní osnově však pro studenta z řad menšin nastává problém v tom, že pokud by chtěl od 5. třídy studovat například dvě hodiny týdně anglický jazyk spolu s jiným cizím jazykem, nezbude mu žádná hodina na výuku turečtiny.¹⁵⁷

Fungují zde ale školy muslimské, kde je učební osnova doplněna o výuku náboženskou, například čtení koránu.¹⁵⁸ Tyto školy se dají zařadit do druhého typu škol, na kterých funguje turečtina jako druhý jazyk a je nepovinně-volitelný. Jsou to muslimské náboženské střední školy, soukromé jazykové vysoké školy a jiné střední školy.¹⁵⁹ Na muslimských školách se výuka pohybuje kolem 2–3 hodin týdně. Islámská škola se jmenuje Imám Hatip a je ve městech Shumen, Momchilgrad a Ruse.¹⁶⁰ První byla založena v Shumenu, škola v Momchilgradu funguje podle slov respondentů teprve tři roky.¹⁶¹ Tyto školy mají kvůli špatné finanční situaci Turků ekonomickou podporu Turecka. *Když se podíváme na profil studentů, většinou pocházíme z vesnic se špatnými ekonomickými podmínkami a z rodin se sociálními problémy.*¹⁶² Učební jazyk muslimských škol je taktéž bulharský, ale v turečtině se vyučují islámské předměty. *Dvě třetiny jsou obecné lekce o kultuře a vědě, jedna třetina islámské lekce. Islámské lekce jsou obvykle v turečtině. Výuka turečtiny jako samostatného předmětu patří do obecných lekcí.*¹⁶³

Tvrzení Ozana potvrzuje i respondentka z Kardzhali. *V Momčilgradu máme muslimskou školu, ale učí se v bulharštině. A bulharské předměty, ale mají náboženské předměty a čte se korán. V normálních školách máme speciální předmět, kde se můžeš učit turečtinu. Je volitelný.*¹⁶⁴

¹⁵⁷ MUYHTAR, Fatme, The human rights of muslims in Bulgaria in law and politics since 1878. Sofia: Bulgarian Helsinki Committee, 2003, s. 106-107.

¹⁵⁸ Rozhovor s r. Eli, srpen 2016

¹⁵⁹ MUYHTAR, Fatme, The human rights of muslims in Bulgaria in law and politics since 1878. Sofia: Bulgarian Helsinki Committee, 2003, s. 107.

¹⁶⁰ Rozhovor s r. Ozanem, listopad 2017.

¹⁶¹ Rozhovor s r. Sunayem, leden 2018.

¹⁶² Rozhovor s r. Ozanem, listopad 2017.

¹⁶³ Rozhovor s r. Ozanem, listopad 2017.

¹⁶⁴ Rozhovor s Eli, srpen 2016.

Na soukromých jazykových školách, dvě jsou například v Sofii, se turečtina vyučuje v rozsahu až 4 hodin týdně.¹⁶⁵

4) Organizace

V Bulharsku neexistují organizace, které by byly primárně zaměřené na udržování pouze turecké kultury. Respondentka uvádí jako důvod to, že v posledních letech začala být vláda rasističtější a neschvaluje žádné neziskové projekty a iniciativy zabývající se menšinami z obav, že lidem s těmito projekty jde jen o získání financí.¹⁶⁶

Mezi kardzhalskou radnicí a nadací Krug však existuje projekt *multikulturní město, jehož úkolem je uchovávat tradice a příběhy různých kulturních a náboženských skupin. v Kardzhali máme také Arménce a do roku 1956 jsme zde v Kardzhali měli poměrně vysoký počet Židů, ti však odešli.*¹⁶⁷ V rámci toho projektu zvou lidi z různých míst, například Izraele.

Krug Youth Center

Je to nezisková organizace, resp. nadace, která sídlí v malé vesnici v regionu Kardzhali Duzhdovnitsa. Organizace působí v Kardzhali od roku 2002. O dva roky později byla budova bývalé školy přeměněna pro potřeby organizace a téhož roku vznikl také projekt "European Cultural Youth House - Art Horizons" (ECYH). Krug se zabývá oblastí umění, má i svoji galerii ve městě Kardzhali, a také kulturou. Je to jediná organizace, která se zaměřuje na kulturní projekty, jako je například každoroční festival Terlik, ale také pomoc vesnicím. *Tohle je jediný kulturní projekt. Je to umělecký projekt, ale jde v něm i o to přinést zábavu dětem, máme BIO potraviny, staráme se o ovce v okolí a takovéto věci.*¹⁶⁸

Duzhdovnitsa je malá horská vesnička, která má pouhých 150 obyvatel, jejichž většina se hlásí k turecké národnosti.¹⁶⁹ Turci jsou zde dle slov respondentky Galiny velmi chudí, ale zároveň jsou to workoholici a pracují převážně na tabákových plantážích. Potkat ve vesnici lze ale především staré ženy a děti, jejich rodiče jezdí v případě nedostatku peněz

¹⁶⁵ Rozhovor s r. Ozanem, listopad 2017.

¹⁶⁶ Rozhovor s r. Miladinou, srpen 2016.

¹⁶⁷ Rozhovor s r. v Kardzhali, srpen 2016.

¹⁶⁸ Rozhovor s r. Galinou, srpen 2016.

¹⁶⁹ PIRONSKA, Rositsa, Svetlina DENOVA, Elitsa MAVRODINOVA, Galina DIMOVA a Deyana ROBERT. *Art Horizons: Village of Duzhdovnitsa*. s. 2.

pracovat do jiných evropských států a měst, hlavně Bruselu. Do kontaktu s Bulhary takřka nepřichází. To je také důvod, proč obyvatelstvo hovoří převážně turecky. Galina také uvádí, že tento projekt nemá ze strany Bulharů pochopení, protože v sobě mají stále zakořeněno, že jim Turci dříve ubližovali a nemají potřebu jim pomáhat. Po roce 1989 ani Turci nevychází s Bulhary. V okolí Kardzhali je dalších 26 čistě tureckých vesnic vedených na kardzhalském obecním úřadě. *Čtyři z nich nemají přívod tekoucí vody.*¹⁷⁰

*Také máme speciální kulturní institut, který není vládní – od obecního úřadu. Čítárnu. Je to malé místo, kam lidí z vesnice nebo města chodí na oslavy. Mají tam kluby nebo setkání s písněmi. Je tam také knihovna. Je to místo pro kulturní život, kde se dělají odlišné aktivity s dětmi, s dospělými a také s odlišnými sociálními skupinami.*¹⁷¹

Čítárny

Čítárny, v originále Chitalishte, jsou jediné instituce, které jsou v Bulharsku využívány k udržování turecké kultury, ale opět nejsou zaměřeny primárně na ni. První čítárna byla otevřena už v 50. letech 18. století s označením *Reading House*. Expanzivita těchto světských institucí byla značná a velmi rychle se staly oblíbeným a využívaným místem s rysy dobrovolného občanského sdružení s dalšími funkcemi, například charitou a vzděláváním.¹⁷²

Oblíbenost spočívala také v tom, že zde mohli obyvatelé nalézt zázemí pro sdružování bez etnického rozlišování, bez diskriminace a s rovnocenným zapojováním všech obyvatel, což bylo důležité pro modernizační procesy a národní utužování v letech bulharského národního obrození na počátku 20. století.¹⁷³

Během doby socialistického režimu byla jejich funkce omezena především ve vztahu k minoritám, které zde nemohly konat aktivity a publikovat.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Rozhovor s r. Galinou, srpen 2016.

¹⁷¹ Rozhovor s r. Kardzhali, srpen 2016.

¹⁷² BRAKE, Roland. *Community development: A European Challenge: a European challenge*. 2008, s. 36-37

¹⁷³ BRAKE, Roland. *Community development: A European Challenge: a European challenge*. 2008, s. 36.

¹⁷⁴ Rozhovor s r. Kardzhali, srpen 2016.

V postsocialistickém Bulharsku však zaujaly znovu významnou úlohu ve společenském dění, ale musely se také výrazně přizpůsobit novým potřebám a hodnotám. Značně se snížil státní příspěvek na jejich provoz, což vedlo k omezení aktivit a personálu. Od roku 1996 jsou dle zákona registrovány jako neziskové organizace. V současnosti je v Bulharsku registrováno 3600 čítáren.¹⁷⁵

5) Kulturní akce a ovlivnění bulharské a turecké kultury

Kulturu se snaží Turci udržovat jak tradicemi, kterých je stále velké množství, tak různými kulturními festivaly, jenž jsou velmi často podporovány Tureckem. Neúčastní se jich jen Turci, ale také ostatní menšiny a hlavně Bulhaři, pro které jsou některé z nich rovněž velice důležité. Soužití těchto dvou etnik ovlivnilo v nemalé míře i zvyky a tradice, které, jak uvádí reemigranti do Turecka, nesou při srovnání Turků v Bulharsku a Turecku značné rozdíly. Převzali od Bulharů například tradici vítání jara. Ta se nazývá *Baba Marta*, což v překladu znamená *babička březen*. *Žiji od 90. let v Turecku, a přesto tuto tradici stále udržuji.*¹⁷⁶

Právě reemigranti tureckého etnika do Turecka jsou hlavními podporovateli udržení festivalů a turecké kultury, která se od té v Turecku v mnoha ohledech liší. *Jsme někde uprostřed mezi Tureckem a Bulharskem, vypadáme jinak, já mám například modrou barvu očí, a od Turecka nás odlišuje hlavně náboženství a vzhled.*¹⁷⁷ Ačkoli Bulharští Turci také vyznávají islám, označují ho jako uvolněnější a většina respondentů je dokonce nevěřících, což uvádí jako důsledek socialismu. Efe ještě dodává, že nepatří ani na jednu stranu, a z toho důvodu také reemigranti v Turecku většinou tvoří uzavřenou komunitu žijící pospolu a kontakt s Bulharskem jako rodnou zemí upevňují právě prostřednictvím festivalů, které jsou pro ně velmi důležité.¹⁷⁸

Festival Terlik

Jeden z nejznámějších a nejpopulárnějších festivalů v regionu Kardzhali. Koná se každoročně 3. září. V roce 2016, kdy byl veden výzkum, se konal již po jedenácté. Podstatou

¹⁷⁵ BRAKE, Roland. *Community development: A European Challenge: a European challenge*. 2008, s. 37.

¹⁷⁶ Rozhovor s r. Cešem, únor 2018.

¹⁷⁷ Rozhovor s r. Efem, březen 2017.

¹⁷⁸ Rozhovor s r. Efem, březen 2017.

festivalu je vlastnoruční výroba ponožek a poměřování jejich délky. Rok 2016 byl také specifický v tom, že se soutěže účastnili pouze muži.¹⁷⁹

Festival vznikl jako iniciativa organizace Krug v roce 2006 ve vesnici Duzhdovnitsa, kde se také každoročně pořádá.¹⁸⁰

Tradiční den Cebel

Cebel je název města nacházejícího se v regionu Kardzhali. Toto město se stalo významným proto, že v něm Turci 19. května 1989 iniciovali povstání proti režimu. Na počest povstání vznikl i stejnojmenný festival, který se od roku 1998 každoročně pořádá. Nekoná se jen v Cebelu, ale ve všech městech v kardzhalském regionu.¹⁸¹

Je podporován a sponzorován především Tureckem a bulharští Turci, kteří do něj emigrovali, také festival každoročně navštěvují. Turci žijící v tomto regionu jsou chudí a mají velmi omezený příjem, což je hlavním důvodem toho, proč finanční podporu udržuje Turecko.

Když jsem se přestěhoval do Turecka, byl jsem ještě malý kluk, neměl jsem s tím skoro nic spojeného. Ale návštěva těchto měst s jejich probíhajícími festivaly, hlavně po roce 2001, mi dost pomohla seznámit se s minulostí mých rodičů a prarodičů a vidět vše z pohledu jejich vzpomínek.¹⁸²

Festival Demir Baba

Turci se sdružují díky festivalům i na severu Bulharska. Příkladem je festival Demir Baba, který se koná v regionu Razgrad, konkrétně ve městě Isperih. Místo je významné hrobkou Demir Baby, od kterého název festivalu pochází. Byl to nábožensky založený muž, který zde žil v 16. století a jeho život je spojen legendou, jež praví, že jednou strčil prst do kamene a z něj začala ihned srčet voda, byla mu připisována i neobyčejná síla. Tuto akci organizuje politická strana DPS.¹⁸³

¹⁷⁹ Rozhovor s r. Eli. srpen 2016.

¹⁸⁰ Rozhovor s r. Galinou, srpen 2016.

¹⁸¹ Rozhovor s r. Erhanem, listopad 2017.

¹⁸² Rozhovor s Erhanem, listopad 2017.

¹⁸³ Rozhovor s r. Özcanem, listopad 2017.

Balkan Panayir – Balkánský festival

Dalším z významných festivalů pro tureckou minoritu je Balkan Panayir. Ten se však nekoná přímo v Bulharsku, ale v tureckém městě Bursa. Účastníci jsou především Turci, kteří migrovali z Bulharska nebo Makedonie.¹⁸⁴ *Přestože jsem byl jen malé dítě, díky těmto festivalům v Turecku i v Bulharsku jsem lépe pochopil naši kulturu v Bulharsku. Řekl bych tedy, že jsem z toho měl užitek.* Dodává respondent Erhan, který tento festival navštívil jako dítě.

5.1.9 Jazyková situace

Dnešní moderní Turecko mluví tureckým jazykem v istanbulské varietě. Do dob reform¹⁸⁵ se používala turečtina, která měla mnoho slov přejatých z perštiny a arabštiny, jež čistě turecká převyšovala. Mnoho výpůjček bylo po reformách nahrazeno tureckými výrazy.¹⁸⁶

I když se považují za muslimy, bulharští Turci jsou ponořeni do předislámských tureckých pohanských kořenů v kombinaci s balkánskými legendami, slovanskými příběhy a bulharským každodenním životem.¹⁸⁷

Bulharští Turci používají neoficiální dialekt turečtiny. *Je podobný oficiálnímu, ale používají se stará turecká slova. Turkům zní naše turečtina staromódně.*¹⁸⁸ Není to však dialekt turečtiny současné, ale její staré podoby, která se do Bulharska dostala s příchodem Osmanské říše. Turečtina používaná v Bulharsku je pro turečtinu v Turecku srozumitelná. *Naše výslovnost některých slov je jiná a v Turecku zní lidem vtipně.*¹⁸⁹

Na veřejných místech je nutno používat bulharštinu, která je oficiálním jazykem Bulharska, jelikož dle ústavy jsou Turci považováni za Bulhary, kteří hovoří bulharsky

¹⁸⁴ Rozhovor s r. Erhanem, listopad 2017.

¹⁸⁵ 1928 - reformy Mustafy Kemala Atatürka

¹⁸⁶ GRAMELOVÁ, Lucie. Úvod do turečtiny. *Jazykový koutek* [online]. 2016 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <http://www.jazykovy-koutek.cz/?p=7732>

¹⁸⁷ CETIN, Bulent. *Do all Bulgarian Turks speak exclusively in Turkish?* [online]. 2016 [cit. 2018-01-11]. Dostupný z: <https://www.quora.com/Do-all-Bulgarian-Turks-speak-exclusively-in-Turkish>

¹⁸⁸ Dotazník s r. Ozugem březen 2017.

¹⁸⁹ Dotazník s r. Emile, březen 2017.

a musí dodržovat bulharské zákony. *Samozřejmě doma mluvíme turecky. V práci a na oficiálních místech, ve veřejných prostorách jen bulharsky.*¹⁹⁰

Fakt, že turečtinu není možné používat jinde než v soukromém životě, dokazuje bilingvismus generace turecké menšiny, která je spojena především s podmínkou výuky v bulharštině od dob socialistického režimu. Turečtinu však aktivně používají všichni oslovení respondenti bez ohledu na generace, tudíž se dá předpokládat, že ani asimilační procesy tento jazyk neohrozily, a naopak utužily snahy všech generací o jeho záchovu, poněvadž žádný z oslovených respondentů neuvedl, že by turecky neuměl.

Generace starší, které se povinná výuka v bulharštině netýkala, bulharsky většinou neumí, tudíž se v čistě tureckých vesnicích oficiálním jazykem Bulharska není možné domluvit. Toto je problém především žen, které se v tureckých vesnicích staraly o domácnost a pracovaly pouze na tabákových polích, zatímco muži jezdili za prací například i do větších měst, kde se bulharštinu naučili.¹⁹¹

Další zajímavostí je abeceda. Turci od dob, kdy přijali islám, používali abecedu arabskou – osmanskou. *Osmanská abeceda má malý rozdíl v hláskování. Má vlastní pravidla.* Změna na latinskou přišla až vlivem politických změn v Turecku, které se stalo roku 1923 republikou v čele s 1. prezidentem Mustafou Kamalem Atatürkem. Ten v roce 1928 reformoval turečtinu a zavedl latinku. Tyto události ovlivnily také Turky v Bulharsku, kde se u turecky mluvícího obyvatelstva začala rovněž používat latinská abeceda.¹⁹²

¹⁹⁰ Rozhovor s r. Eli, srpen 2016.

¹⁹¹ Rozhovor s r. Ceбem, únor 2018.

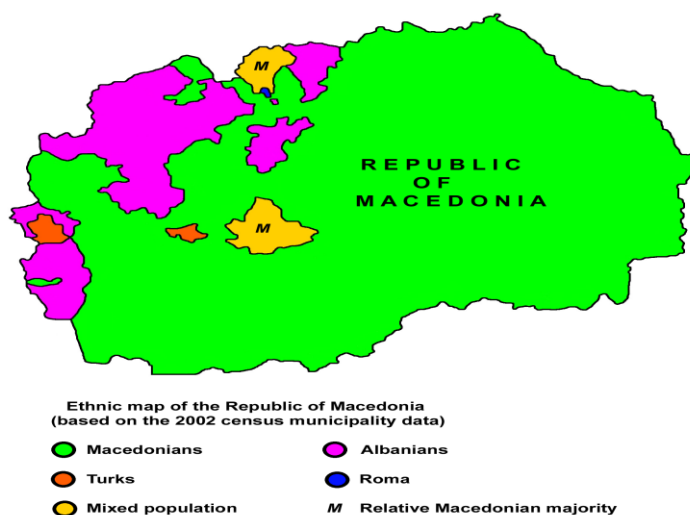
¹⁹² Rozhovor s r. Ozanem, listopad 2017.

5.2 Makedonie

Tato kapitola představuje stručnou historii státu, statistické údaje a migrační vlny, které ovlivnily současný počet tureckých obyvatel. Dále se zaměřuje na menšinovou politiku v době socialismu, na kterou navazuje pohled na toto období očima pamětníků. Důležité je i představit současnou situaci v zemi a to, jakou má menšina možnost participace.

Následující obrázek 2 znázorňuje místa v Makedonii, která jsou Turky nejvíce obývána,

Obrázek 2 - Turky obývané části Makedonie

Zdroj: HUSEYNOV, Rusiv. Turks in Macedonia: current situation. *Thepoliticon* [online]. 2016, 2016 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: <http://thepoliticon.net/interviews/250-turks-in-macedonia-current-situation.html>

5.2.1 Historie Turků v Makedonii

Makedonie patří mezi ty státy Balkánu, kde měla od 14. století vliv Osmanská říše, která zde svým působením na několik století ovlivnila etnickou strukturu a kulturu. Obyvatelstvo se dalo rozdělit do tří skupin na muslimy, Albánce a Slovany. Nadvláda Osmanů¹⁹³ byla především v prvních letech pluralitní vůči jiným etnickým a náboženským skupinám, které byly ale povinny platit za jinověrství daně, jinak utiskovány nebyly.¹⁹⁴

¹⁹³ Označení Turek byl používán především na nevzdálené a venkovské obyvatelstvo

¹⁹⁴ ROSŮLEK, Přemysl. *Makedonie*. 2008, s. 25.

V Rusko-osmanské válce se Makedonie neosamostatnila, jako tomu bylo v případě Bulharska. Naopak měla dle Sanstefanské smlouvy připadnout bulharskému území, to však nenastalo a nadále byla pod vlivem Osmanské říše.¹⁹⁵

V reakci na snahy o osamostatnění vznikla v roce 1893 Vnitromakedonská revoluční organizace (VMRO), která usilovala o sjednocení a autonomii.¹⁹⁶

K mezníkům v historii patří pro Turky i dle slov Makedonců první balkánská válka (viz. Bulharsko) a prohra osmanských armád znamenala spolu s jejich odchodem migraci Turků do Turecka. Makedonie se však neosamostatnila a ačkoli nadále nebyla pod osmanským vlivem, její území se dělilo mezi Řecko, Bulharsko a Srbsko. Vzdělávací systém byl před balkánskými válkami velmi rozmanitý a menšiny se mohly vzdělávat ve svém jazyce, to se však s připojením do SHS¹⁹⁷, změnilo a asimilační proces znamenal pro všechny obyvatele Makedonie výuku v srbštině.¹⁹⁸

Dalším mezníkem v historii je období, kdy byla Makedonie součástí SHS, tedy období po první světové válce. Snahy o samostatnost byly stále neúspěšné. Dle slov jednoho z respondentů, historika Alana, však měli Turci více práv než samotní Makedonci a měli například i vlastní politickou stranu muslimů Dzemije.¹⁹⁹ Svoboda nebyla jen politická, ale i náboženská. Pokusy o samostatnost probíhaly neúspěšně až do konce 2. světové války.²⁰⁰

5.2.2 Menšinová politika během Jugoslávie a její důsledky

Titova²⁰¹ Jugoslávie, jak je mnohdy tento útvar nazýván, se jevila jako liberalistická. Dnem jejího vzniku je označováno zasedání AVNOJ²⁰² koncem roku 1943.²⁰³ V roce 1944 se Makedonie stává autonomní oblastí v rámci Jugoslávie. Na prvním zasedání ASNOM²⁰⁴, kterého se účastnili nejen Makedonci, ale také zástupci menšin, byla makedonština povýšena

¹⁹⁵ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. 2000, s. 216–217.

¹⁹⁶ ROSŮLEK, Přemysl. *Makedonie*. 2008, s. 40–42.

¹⁹⁷ Království Srbů, Chorvatů a Slovinců

¹⁹⁸ Changes in ethnic structure in Macedonia after emigration of Turkish minority. *EAPS: European Population Conference 2008* [online]. 2008 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: <http://epc2008.princeton.edu/>

¹⁹⁹ Rozhovor s r. Alanem, leden 2018

²⁰⁰ The Balkan Wars and the Partition of Macedonia. *Timeline of the history of Macedonia* [online]. [cit. 2018-03-08]. Dostupné z: <http://www.historyofmacedonia.org/ConciseMacedonia/timeline.html>

²⁰¹ Josip Broz Tito byl prezident Socialistické federativní republiky Jugoslávie (1953-1980)

²⁰² Antifašistická rada národního osvobození Jugoslávie

²⁰³ CABADA, Ladislava; KOLARČÍKOVÁ, Markéta. *Balkánské komunismy*. 2016., s. 124.

²⁰⁴ Antifašistické shromáždění pro národní osvobození Makedonie

na úřední jazyk.²⁰⁵ Dále byla také definována deklarace lidských práv v rámci jugoslávské federace, která uváděla, že všichni občané makedonského federálního státu jsou navzdory svému národu, rase nebo náboženství rovnoprávní. Tato rovnost byla také stanovena v ústavě makedonského státu: "*Všechny menšiny mají právo a ochranu svého kulturního rozvoje a svobodného používání svého jazyka.*" a "*Všichni občané jsou před zákonem rovni a mají stejná práva navzdory rase a náboženství.*". Ačkoli jejich práva byla chráněna zákonem, došlo k situacím, kdy byla porušována.²⁰⁶

V reakci na ateistickou politiku vlády se v roce 1943 vytvořila tajná turecká organizace s názvem Yucel, která usilovala o větší práva pro Turky²⁰⁷ a měla největší vliv ve Veles a Skopje. V roce 1944 měli Turci vlastní noviny a později vysílali v rádiu Skopje v turečtině. Díky Yucel také začala probíhat výuka v turečtině v jejich školách, z bezpečnostních důvodů především v noci. Socialistická vláda hledala důvod, jak organizaci zničit. V roce 1947 dva členové organizace, které zatkla socialistická policie, zradili po sériích mučení ostatní členy a dali vládě důvod je odsoudit. Procesy s odsouzenými byly veřejné, s úmyslem vytvořit psychický tlak na turecké občany. Vládní orgány rozhodly, že členové jsou špióny a čtyři z nich byli odsouzeni k trestu smrti, ostatní skončili ve vězení. Po skončení soudního procesu byly jejich majetky zkonfiskovány státem a došlo k velkému potlačování turecké menšiny.²⁰⁸

Jedním z největších problémů mezi muslimy byla emancipace muslimek. Vláda se snažila překonat problémy, jako je nošení šátků, únosy a prodeje žen, polygamie, vzdělávání u žen apod. Kvůli tomu vláda 12. ledna 1951 schválila zákon, který zakazuje nošení šátků na veřejnosti. Zákon vedl k protestům ze strany muslimů v Kichevu a některých vesnicích v Tetově, Kumanově, Strugu a Prilepu. *Po násilných jednáních na obou stranách vláda vyhrála a z 98 211 registrovaných případů neuposlechnutí zůstalo pouze 3 355.* Poté došlo k mírnému nárůstu emancipace žen, které začaly navštěvovat školy a vzdělávat se.²⁰⁹

50. a 60. léta se nesla v duchu stížností ze strany Albánců na to, že mají Turci více práv, s tím souvisel protest proti otevírání tureckých škol v Gostivaru a Tetovu.²¹⁰

²⁰⁵ ROSŮLEK, Přemysl. *Makedonie*. 2008, s. 46.

²⁰⁶ Rozhovor s r. Alanem, leden 2018

²⁰⁷ Rozhovor s r. Ahmedem, říjen 2017

²⁰⁸ Rozhovor s r. Alanem, leden 2018

²⁰⁹ Rozhovor s r. Alanem, leden 2018

²¹⁰ ROSŮLEK, Přemysl. *Makedonie*. 2008, s. 46.

Statistické údaje a migrace

Ani Makedonie se nevyhnula migraci Turků do Turecka. Velká vlna migrace nastala po balkánských válkách, další, menší migrace nastala po reformách v Turecku v roce 1928. Důležité je ale zmínit, že na Turky nebyl vyvíjen nátlak ze strany vlády a migrace byla dobrovolná.²¹¹ Další migrace dle respondenta Ahmeda nastala po veřejném procesu s představiteli organizace Yucel roku 1948. Po druhé světové válce se Turci stěhovali z téměř všech míst v Makedonii. Podle některých informací byl počet Turků, kteří opustili zemi, kolem 200 000.²¹² Druhá velká vlna však nastala po roce 1953, což dokazuje i tabulka č. 6, kde je patrný pokles obyvatelstva mezi lety 1953 a 1961. Jedná se o jednu z největších migrací v Jugoslávii po 2. světové válce. Důvodem byla smlouva mezi Titem a tureckým prezidentem, který pozval makedonské Turky, aby se vrátili *do své země*.²¹³ Například zpráva komise pro menšiny Komunistické strany Jugoslávie z roku 1959 uvádí, že až do března 1959 emigrovalo 143 800 lidí. Primárním důvodem pro migraci bylo náboženství. Vládní komunisté byli ateisté a náboženství hrálo velmi malou roli, což vadilo muslimům, kteří věří, že "neexistuje žádné náboženství bez krále". Jejich náboženské přesvědčení a jejich odmítání vzdát se víry byly prvními překážkami.²¹⁴

*Pro Turky bylo daleko důležitější žít podle islámského práva, až pak respektování politiky národní rovnosti a ateismu. Vláda odmítla tuto skutečnost uznat.*²¹⁵

Tabulka 6 - Počty Turků dle sčítání lidu

Rok	Počet Turků
1921	175 000
1931	119 000
1948	95 940
1953	203 938
1961	131 481

²¹¹ Changes in ethnic structure in Macedonia after emigration of Turkish minority. *EAPS: European Population Conference 2008* [online]. 2008 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: <http://epc2008.princeton.edu/>

²¹² Rozhovor s r. Alanem, leden 2018

²¹³ Changes in ethnic structure in Macedonia after emigration of Turkish minority. *EAPS: European Population Conference 2008* [online]. 2008 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: <http://epc2008.princeton.edu/>

²¹⁴ Rozhovor s r. Alanem, leden 2018

²¹⁵ Rozhovor s r. Alanem, leden 2018

1971	108 552
1981	86 591
1994	77 252

Zdroj: Vlastní zpracování dle ORTAKOWSKY, *Vladimir*. Interethnic Relations and Minorities in the Republic of Macedonia. *Southeast European Politics*. 2001. s. 26.

5.2.3 Situace před rokem 1989 z pohledu pamětníků

V Jugoslávii v době socialismu existovala *fiktivní jednotnost*, která zaručovala rovnost všem občanům, ale ve skutečnosti nikdo neměl stejná práva. Někteří lidé byli privilegovaní a jiní zase utlačováni. Vůdci komunistické strany byli nejsilnější a měli více privilegií než ostatní. Celá politika znárodnění negativně ovlivnila chudé občany a bohaté vlastníky půdy, kteří odmítli spolupracovat s komunistickou vládou. Špatná ekonomická situace byla kryta po dlouhou dobu, a to úvěry od cizích států, USA především. *Účinná zahraniční politika úspěšně skryla všechny vnitřní problémy. Ale všechny se staly veřejnými s pádem Jugoslávie a státy byly ekonomicky velmi slabé.*²¹⁶

I když měli všichni stejná práva, lidé, kteří požadovali větší vnitrostátní práva, byli okamžitě uvězněni. Dle slov respondenta Alana v Makedonii nebyla moc v rukou Makedonců, ale v rukou stoupců komunistické strany.²¹⁷ Menšiny, s Turky mezi nimi, měly ještě menší práva. Nikdy se nemohly řádně vzdělávat a jejich péče o náboženství byla vždy ignorována. *Vláda vždy opovrhovala muslimy, ale existovaly některé výjimky, když Turci byli integrováni do vedení.*²¹⁸

Obecně v socialismu neexistovalo místo pro národnost a náboženství. Všechny snahy, které k tomu vedly, byly zničeny. Ti, kdo dodržovali vládní zákony, mohli žít normální život. *Celý tento příběh měl za cíl vytvářet šťastné otroky, poslušné občany, kteří dostali dostatek odškodnění, aby opustili svobodu a kdo s tím nesouhlasil, emigroval do Turecka.*²¹⁹ *Mnozí z nás mají v Turecku příbuzné, kteří roku 1948 uprchli do Turecka kvůli*

²¹⁶ Rozhovor s r. Alanem, leden 2018.

²¹⁷ Rozhovor s r. Alanem, leden 2018.

²¹⁸ Rozhovor s r. Alanem, leden 2018.

²¹⁹ Rozhovor s r. Alanem, leden 2018.

*politickým represím a asimilaci.*²²⁰ Mezi represe v Makedonii, ale patřila pouze nemožnost praktikovat náboženství a omezení svobody projevu, jak uvádí respondent Ahmed. Během skupinového rozhovoru v turecké škole všichni respondenti potvrdili, že mají známé nebo příbuzné, kteří v období socialismu emigrovali.²²¹

Už v tomto bodě je možno pozorovat odlišnosti od Bulharska, jelikož neprobíhala snaha Turky asimilovat s většinou. Pro některé oslovené Turky to bylo spíše období pozitivnější, než je tomu dnes a negativa doby neberou jako represe přímo proti turecké menšině, ale proti všem skupinám obecně.²²²

Respondenti z turecké školy v Gornja Banjitsa se shodli, že za dob socialistického režimu v Jugoslávii se měli lépe, než je tomu dnes, a celkově k nim byl stát přívětivější. Jako příklad výhod uvádějí: *Nebyly žádné hranice, volně jsme se pohybovali a cestovali uvnitř Jugoslávie. Měli jsme více peněz a byla menší kriminalita.*²²³

5.2.4 Situace v současnosti

Turci v Makedonii čelí především nezaměstnanosti a nesouhlasí s přístupem státu k otázce řešení tohoto problému. Nezaměstnanost není důsledkem diskriminace, je problémem celé země. Turecké vesnice jsou proto samostatné jednotky, kde se pěstuje úplně vše, co Turci pro život potřebují. Dále také často jezdí za prací do jiných států, z nichž nejčastěji volí Slovensko. Patrně byly také rozdíly mezi vnímáním současné situace menšin a mezi respondenty z měst a vesnic. Turci ve vesnicích hodnotili situaci nanejvýš bodem 6²²⁴, kdežto u Turků z měst bylo velmi časté hodnocení 10.

Další věc, kterou Turci během rozhovoru zmínili, je, že se v současnosti necítí být minoritou, ačkoli dle Ohridské rámcové dohody nemají proti Albáncům plná práva. Cítí se být makedonskými Turky, což znamená, že se národnostně vymezují vůči majoritě, ale jsou autochtonní obyvatelstvo stejně jako Makedonci. *Například si nemohou zřídit vlastní vlajku, fond apod.*²²⁵ V porovnání s Bulharskem drží hodně pospolu. *Jsem Turek žijící v Makedonii*

²²⁰ Rozhovor r. Merre, září 2017

²²¹ Dle rozhovoru ve skupině v Gornja Banjitsa, září 2017.

²²² Dle rozhovoru v Makedonii, září 2017.

²²³ Dle rozhovoru ve skupině v Gornja Banjitsa, září 2017.

²²⁴ Ze škály spokojenosti ve státě od 1 do 10, přičemž 10 je naprosto spokojen.

²²⁵ Rozhovor s r. Ahmedem, říjen 2017.

*a cítím se jako makedonský Turek, ne jako minorita. Chci mluvit doma, a i ve škole turecky, chci, aby zde byly mešity. To je to, co chci od této země a to, co taky mám.*²²⁶

Taktéž respondenti z řad majority neberou Turky negativně a samotné Turecko je dle respondentů nejlepším přítelem Makedonie. Jelikož právě Turecko bylo dle slov Alana první zemí, která Makedonii uznala jako samostatnou republiku. Také je to rodiště Mustafy Kamala Atatürka, v jehož rodné vesnici makedonský prezident zřídil památník Atatürk Memorial House. Je však nutno zmínit, že současné Turecko neberou jako pozůstatek Osmanské říše, čímž se prý shodují na názoru s tureckými historiky, kteří tvrdí, že Turecko mělo novou éru od politických změn M. K. Atatürka.²²⁷

Naopak byla v době výzkumu aktuální otázka Albánců, se kterými Makedonci příliš nevychází. Tomu nepomohla ani změna politické situace – byl zvolen nový premiér, který chtěl v rámci kampaně zapůsobit na početné albánské obyvatelstvo programem, který by albánštinu učinil státním jazykem spolu s makedonštinou.²²⁸

Ochridská rámová dohoda

Konflikt mezi Albánci a Makedonci vyústil roku 2001 v rozsáhlé reformy a vznik tzv. Ochridské rámcové dohody (dále jen ORD). Ta zaručuje práva všem menšinám, které jsou početně zastoupeny více než 20 % z celkového počtu obyvatelstva Makedonie. Týká se tedy jen Albánců, kteří jako jediní splňují tuto podmínku.²²⁹

5.2.5 Participace ve státě a udržování kultury

Tato podkapitola je stejně jako v případě Bulharska rozčleněna do pěti částí - politické strany, média, školství, organizace a kulturní akce. Hlavním cílem je na výpovědích respondentů ukázat, jaké má turecká menšina možnosti, co se týče participace v zemi.

²²⁶ Rozhovor s r. Bakim, říjen 2017.

²²⁷ Rozhovor s r. Alanem, leden 2018.

²²⁸ Rozhovor s r. Demirem, září 2017.

²²⁹ ROSŮLEK, Přemysl. *Albánci a Makedonská republika (1991-2014)*. 2015, s.196.

1) Politické strany

Turci jsou dle svých slov v politice velmi aktivní, což dokazují tři politické strany a v době výzkumu tři politické mandáty v parlamentu.²³⁰ Od roku 1991 se mohou participovat i v makedonské státní správě, kde je také oproti Bulharsku rozdíl v tom, že politické strany mohou vznikat na základě etnicity, tudíž název etnika v názvu strany je běžnou záležitostí.²³¹

Během procházení tureckých vesnic bylo také velmi časté narazit na výlohu s propagací strany TPD.

TDP (Türk Demokratik Partisi – Demokratická strana Turků)

TMBH (Türk Milli Birlik Hareket – Hnutí za tureckou národní jednotu)

THP (Türk Hareket Partisi – Strana turecké hnutí)

2) Média

Turkům v Makedonii dovoluje zákon vydávat sdělovací prostředky v tureckém jazyce, kterých není příliš a jejich participace je v této oblasti omezena.²³² Na rozdíl od Bulharska mají možnost například vlastního televizního kanálu, ten je však tvořen v Turecku. Dále také rádio v turečtině *Balkan Fin*, které ale nevysílá celý den, jen od 10 hodin do 15 hodin, přičemž ve zbylém čase je vysíláno v albánštině. Albánci mají možnost dokonce dvou vlastních rádiových stanic.²³³

Mezi noviny, které taktéž vychází v turečtině, patří například soukromé *Birlik*, které vychází jednou týdně.²³⁴

²³⁰ Rozhovor v Plastnitsa, září 2017.

²³¹ Rozhovor s r. Ahmedem, říjen 2017.

²³² Dle rozhovoru v turecké škole v Gostivaru, září 2017.

²³³ Rozhovor s r. Merre. září 2017.

²³⁴ Dotazník s r. Bacentem, září 2017.

3) Školství

V Makedonii na rozdíl od Bulharska existují turecké školy. Většinou v oblastech, kde žijí Turci – například Struga, Ohrid, Kicevo, Gostivar, Skopje a některé jsou poblíž měst ve vesnicích.²³⁵ Mimo státních škol jsou v Makedonii i školy soukromé, které jsou financovány a podporovány organizací Tika z Turecka. Název mají Mustafa Kemal Atatürk a nachází se ve městech Plasnitsa a Gostivař a na jejím předměstí. Tyto soukromé školy byly během výzkumu navštíveny.

Školy jsou především základní a střední. Existují však také vysoké školy s hodinami v turečtině. Nachází se ve Struze, Gostivaru a Skopje. Rozdíl je však v tom, že tyto školy nejsou výhradně pro Turky. Jedná se převážně o multietnické školy, v nichž se vyučují hodiny v makedonštině, albánštině a turečtině.²³⁶ To doplnil i respondent Alan s tím, že se tato škola nazývá Yahya Kemal.²³⁷

Učební plán je stejný jak pro školy turecké, tak pro školy makedonské. Ministerstvo školství má programy, jejichž součástí jsou knihy přeložené z makedonštiny do turečtiny. Často bývá problém, že knihy přeloženy nejsou, takže učitelé musí překládat přímo ve třídě. Turečtí (a albánští) studenti mají oproti makedonským více hodin, musí absolvovat povinnou hodinu makedonského jazyka (makedonština jako druhý jazyk). Makedonský student tedy studuje makedonský jazyk, anglický jazyk, francouzský jazyk, oproti tomu turecký student musí absolvovat turečtinu, makedonštinu, angličtinu a francouzštinu. To znamená, že celkově mají Turci a Albánci o 2 až 3 hodiny více než makedonští studenti, jelikož mají jeden předmět navíc – turečtinu.²³⁸

Další zajímavou věcí je, že existují „kombinované učebny“. *V mém městě Struga je velmi málo tureckých studentů, kteří studují ve svém rodném jazyce. Například když jsem byl na základní škole, tak od 1. do 8. třídy jsme byli pouze tři studenti. V současnosti je však základní škola od 1. do 9. třídy. Takže se kombinují třídy takto: 1. a 2. třída jsou v jedné učebně a 3. a 4. třída v jiné. To také pokračuje do 5. a 6. třídy ve stejné učebně, stejně jako 7. a 8. třída. Učitel musí současně vyučovat dvě různé třídy a rozdělit 40 min na 2x20 min, aby se zaměřil na každou z nich.*²³⁹

²³⁵ Rozhovor v Plasnitsa, září 2017.

²³⁶ Rozhovor s r. Erginem, leden 2018.

²³⁷ Rozhovor s r. Alanem a Erginem, 2018.

²³⁸ Rozhovor s r. Erginem, leden 2018.

²³⁹ Rozhovor s r. Erginem, leden 2018.

Respondent Ergin také uvádí příklad toho, jak výuka probíhá: *Předmět matematiky pro 6. a 7. ročník. Učitel musí pro každou třídu vysvětlit jinou látku. Řekněme, že 6. třída se musí naučit záporná čísla a 7. by se měla dozvědět o Pythagorově větě. Učitel dělá to, že když začíná 7. třída, 6. si mezitím čte o záporných číslech, zatímco čekají na to, aby učitel dokončil přednášku o Pythagorově větě. Poté, co učitel dokončí přednášku o Pythagorově větě 7. ročníku, zadá jim práci na zbylých 20 minut a zaměří se na 6. ročník a negativní čísla. Mezitím někteří studenti ze sedmého ročníku mohou přerušit učitele a položit otázku.*²⁴⁰

Pro učitele na tureckých školách, kde je problém nedostatku studentů, je tedy výuka velmi komplikovaná. Respondent však z pozice žáka vidí klady i zápory. Pozitivem je dle respondenta Ergina, že v malém počtu studentů (v průměru je 6 studentů v ročníku), je mnohem jednodušší vyniknout (ve srovnání s 30 studenty, jako v makedonských nebo albánských učebnách). Jako negativní bere například ruch při samostatné práci, který vzniká tím, že učitel vykládá látku jiným studentům, a tak jsou na soustředění studentů kladeny vyšší nároky.²⁴¹

Zajímavostí také je, že Turci mají svůj vlastní státní svátek, který slaví 21. prosince a nese název *Den vzdělání v tureckém jazyce*.²⁴²

4) Organizace

Organizací zaměřených na menšinovou problematiku je v Makedonii na rozdíl od Bulharska celá řada, proto budou zmíněny jen ty, které byly během výzkumu navštíveny. Mimo ty tvořené makedonskými Turky v zemi má také velký vliv turecká organizace Tika.

Tika

Tato organizace není iniciativou Turků v Makedonii, ale pochází přímo z Turecka. Zaměřuje se především na posílení kvality života v zemi a udržování kultury, ale není zaměřená jen na Makedonii. Vznikla v roce 1991 jako reakce na rozpad Svazu sovětských socialistických republik, především na pomoc střední Asii a Kavkazu.²⁴³

²⁴⁰ Rozhovor s r. Erginem, leden 2018.

²⁴¹ Rozhovor s r. Erginem, leden 2018.

²⁴² Rozhovor s r. Alanem, leden 2018.

²⁴³ TİKA. About TİKA. *Republic of Turkey Prime Ministry, Turkish Cooperation and Coordination agency*[online]. Turecko [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: http://www.tika.gov.tr/en/page/about_us-14650

Nemik Efendi

Organizace zaměřující se na vzdělání, kulturu, umění a sport, se nachází na předměstí Gostivaru - Gornja Banjista. Aktivní byla mezi lety 2000 a 2010, upřesnil jeden z respondentů, který byl jejím členem, a také spolupracovala s politickou stranou TPD. V současnosti je pasivní, ale čas od času pořádá akce v soukromé základní škole Mustafa Kemal Atatürk, která se taktéž nachází v Gornja Banjistsi.²⁴⁴

Abdi Biarokrat

Organizace, která byla zmíněna respondenty během rozhovoru v jedné z tureckých škol v Gostivaru. Nachází se ve vesnici Plasnitsa a jejím cílem je podpora studentů, kteří chtějí studovat v Turecku. Organizují se dvěma místními školami výměnné pobyty s Tureckem s cílem udržet turecký jazyk v Makedonii.²⁴⁵

5) Kulturní akce a ovlivnění bulharské a turecké kultury

Družnost Turků v Makedonii je patrná už na pohled, proto i zde existuje nespočet kulturních akcí a festivalů. Dodržování tradic je pro bulharské Turky samozřejmostí a nenese žádné rozdíly s Bulharskem. Co se týče zvyků, některé převzala i majorita, která to přisuzuje dlouholetému soužití s tímto etnikem. Jako příklad udává pití turecké kávy a turecké prvky v národní makedonské hudbě. *Není moc vlivu Makedonců na Turky. Makedonci byli otroci a Turci měli vliv na ně, po tom byli oba národy otroci Srbů a Bulharů a po roce 1944 komunistů, takže nebyl prostor pro makedonský vliv na Turky. Nyní jsou v Makedonii Makedonci a Turci blízko, ale muslimští Makedonci a Turci jsou ještě blíže.*²⁴⁶

Divadlo

V Makedonii se nachází turecké divadlo, které má budovu ve Skopji a jednou do měsíce zde probíhá představení. Turečtí herci vystupují také v divadlech po celé zemi s představeními světového dramatu nebo tradičními tureckými představeními. V současné době se staví zcela nová budova, která by měla být dokončena roku 2020.²⁴⁷

²⁴⁴ Rozvovor s r. Nagipem, září 2017.

²⁴⁵ Rozhovor v Gornja Banjitsa, září 2017.

²⁴⁶ Rozhovor s r. Alanem, leden 2018.

²⁴⁷ Rozhovor s r. Alanem, leden 2018.

Hid Bah Sen Fest

Je festival tradičního tureckého folkloru, který se letos bude konat již po dvacáté sedmé. Účastní se ho také hosté z jiných zemí a jak dodává respondent Ergin, *Je to jedna z těch věcí, kdy může každý vidět, jakým způsobem nás kultura dokáže spojit, ať jsme odkudkoliv, a ukazuje to skvělou spolupráci zemí, hlavně přátelský vztah Turecka s Makedonií.* Podporu má od makedonského ministerstva kultury a také od turecké organizace Tika. Roku 2014 ho dokonce zahájil makedonský prezident.²⁴⁸

Den turecké hudby

Den turecké hudby je nepravidelná akce, která se například roku 2016 konala ve Skopji. Tato akce udržující tureckou kulturu prostřednictvím tradičních tanců, hudby a jídla sdružuje nejen makedonské Turky, ale také se jí účastní hosté přímo z Turecka.²⁴⁹

Turecký filmový týden

Koná se od roku 2009 v kině Makedonie ve Skopji a na každý den z celkem šesti jsou zvoleny dva filmy moderní turecké kinematografie. Podporu má tato akce jak od Makedonie, tak od Turecka.²⁵⁰

5.2.6 Jazyková situace

Stejně jako v Bulharsku i v Makedonii měla majoritní společnost vliv na jazyk turecké minority. V tureckém dialektu najdeme řadu slov přejatých z makedonštiny²⁵¹, větší vliv měl ale dialekt na oficiální makedonštinu, ve které najdeme přes 3 000 tureckých slov. Tento jev vnímají respondenti jako důsledek dlouhé osmanské nadvlády a nestability Makedonie. Následující tabulka znázorňuje už na pohled patrný rozdíl mezi turečtinou používanou v Turecku a turečtinou makedonskou.²⁵²

²⁴⁸ Rozhovor s r. Erginem, leden 2018.

²⁴⁹ Rozhovor s r. Sezginem, leden 2018.

²⁵⁰ Rozhovor s r. Alanem, leden 2018.

²⁵¹ Rozhovor s r. Merre, září 2017.

²⁵² Rozhovor s r. Alanem, leden 2018

Tabulka 7 Rozdíl mezi turečtinou v Turecku a Bulharsku

Věta: Zítřa jedu do Istanbulu.	
Turečtina používaná v Turecku	Yarin Istanbula Gidicem.
Turečtina používaná v Makedonii	Gicim Yarin Istanbula.

Zdroj: vlastní zpracování dle výpovědí respondentů, září 2017

Z tabulky č. 7 je patrné, že roli v odlišnosti hraje i slovosled, ale dle slov respondentů je v oficiálních dokumentech používaná turečtina, která se vyučuje ve školách, nikoliv dialekt. V každodenním projevu však existuje několik různých dialektů v závislosti na regionu. *Například turečtina ve Strugu a v Ohridu je stejná, ale odlišuje se od tureckého dialektu ve Skopje. Ve školách se používá oficiální turecký jazyk (například v knihách), stejně jako v Turecku.*²⁵³

²⁵³ Rozhovor s r. Erginem, leden 2018

6 Výsledky diskuze

S nastolením socialistického režimu bylo turecké obyvatelstvo segregováno od majority a politika vedená v nově pozvolna vznikajícím socialistickém státě byla vůči této menšině pozitivní. Turci měli relativně velkou náboženskou a kulturní svobodu a stát se snažil především o vyšší úroveň vzdělání a začlenění žen do společnosti. To však začal být postupem času hlavní důvod obav státu z požadavků Turků na autonomii. Od padesátých let začala být jejich náboženská a kulturní práva omezována. Od této doby také započal tzv. obrodný proces směřovaný na Pomáky, které stát chtěl odtrhnout od vlivu Turků a připomenout jim jejich slovanské kořeny změnou jmen. V 70. letech začalo být uplatňován radikálnější postoj i k Turkům, kteří měli čím dál méně práv, a asimilace začala být praktikována prostřednictvím školství, když byla roku 1971 zrušena výuka v turečtině. Největší dopad měly na Turky ale 80. léta, kdy byli nuceni změnit si svá jména a bylo jim zakázáno používat turečtinu. Mezi tři nejvýznamnější prvky, které brali jako největší zásah do každodenního života, uvedli respondenti změnu jmen, zákaz praktikování náboženství, tradic a zvyků, a také zrušení tureckého školství. Omezení však v těchto letech platila pro celou jejich kulturu a zakázáno bylo to, co nějakým způsobem vybočovalo od běžného života Bulharů. Stát přikázal zničit vše, co se týkalo tureckého národa, jako například mešity a všechny odkazy této odlišné kultury. Rozdílně na tom byla Makedonie, kde Turci brali jako hlavní zásah pouze nemožnost praktikování náboženství a svobodu projevu. V obou zemích však socialistický režim a další události vedly k migračním vlnám, které snížily současný procentuální podíl obyvatel turecké národnosti.

Z práce je patrné, že se typy státních zásahů velice proměňovaly a v současnosti je na tom Bulharsko a Makedonie v určitých směrech rozdílně. Obě země se vyznačují zásahy do menšinového života, a to jak pozitivními, tak negativními. Obě země jsou brány jako demokratické. Například v Bulharsku byla Turkům výrazně obnovena práva oproti tomu, jakým represím čelili před rokem 1989. Stát však v současnosti stále zasahuje do oblasti vzdělávání a mediálního prostoru. V roce 2016 dokonce vznikl zákon o zákazu zahalování žen, což stále poukazuje na to, že jsou Turci v mnoha ohledech omezováni. Tento zákon však není primárně mířen na Turky, ale jeho cílem je bezpečnost. Možnost podílet se na politickém životě je taktéž omezena.

Co se týče participace v zemi, není bulharským Turkům v současné době povoleno realizovat školství v mateřském jazyce. Stát sice umožňuje turečtinu studovat jako volitelný předmět na všech veřejných školách, systém volby předmětu je však nastaven v neprospěch studentů a ti většinou volí jiný cizí jazyk. Restrikce existují stále i co se týče médií v turečtině. Je dovoleno pouze 10 minut novinek na národní televizi a respondenti uvedli jako příklad tištěného média pouze týdeník Zaman. V tomto směru je omezena i makedonská menšina Turků, možností sdělovacích prostředků je tu sice trochu více, jako například možnost rádiového vysílání, ale v tomto směru si přijdou zástupci menšin stále omezeni. Obě země umožňují tureckým menšinám podílet se na politice. V Bulharsku však prostřednictvím dvou stran, které nejsou oficiálně turecké, jelikož zákon nedovoluje, aby politické strany vznikaly na etnickém nebo náboženském principu. V Makedonii jsou tři strany zastupující minoritní skupiny, které mají název etnického zastoupení i v názvu. V Makedonii je také školství fungující v mateřském jazyce minorit.

Při hledání rozdílů v politice je patrné, že například školství nese v těchto dvou zemích odlišnosti, jelikož Makedonie dovoluje Turkům vzdělávat se v mateřském jazyce. Makedonský stát také podporuje minoritu v řadě aktivit, jakými je například divadlo v turecké produkci a kulturní akce, které jsou v Bulharsku financovány především Tureckem. Turecko hraje významnou roli i v Makedonii, kde pomáhá s udržováním jazyka a kultury a ve značné míře spolupracuje s Makedonií i na základě velmi dobrých diplomatických vztahů, zatímco turecká angažovanost prostřednictvím politických stran je bulharskou vládou naopak kritizována. Respondenti mají ale odlišný názor na současnou demokratickou společnost, jelikož Turci v Makedonii, ačkoli mají patrně více práv, byli šťastnější za socialismu, kdežto Turci v Bulharsku se označují za šťastnější teď.

Minorita se přizpůsobila majoritě například v oblasti odívání. Jak respondenti uvádějí, při porovnání rozdílů s Tureckem není jejich náboženský život tak striktní a nezřídka se našel mezi respondenty i ateista nebo naopak muslim pijící alkohol. Socialistický režim minoritu v tomto směru velmi ovlivnil a náboženství pro mladší generaci už nemá takovou váhu. Stále ale dodržují svátky a tradice. Některé, jako například Demir Baba, slaví společně s Bulhary. Vliv mělo soužití těchto kultur i na jazyk a makedonští Turci uvádí, že jejich slovní zásoba převzala řadu slov z makedonštiny a albánštiny. Co se týče jazyka, obě minoritní společnosti (v Bulharsku i Makedonii) se přizpůsobili majoritě. V Bulharsku to mohlo zapříčinit povinné školství v bulharštině. V Makedonii pravděpodobně

zase sociální život a potřeba státního jazyka (makedonštiny) při řadě událostí. Tam většina Turků ovládá albánštinu i makedonštinu.

Ovlivněna však byla i majoritní společnost, což makedonští respondenti považují za důsledek nadvlády Osmanů trvající takřka půl století. V Makedonii byla ovlivněna především kuchyně, ale taktéž jazyk, jelikož oficiální makedonština obsahuje okolo 3000 tureckých slov. Dále také Makedonci převzali oblibu turecké kávy a čaje.

Asimilace byla v Bulharsku patrná, co se týče geografického aspektu. Důvodem může být například rozdělení na východní Rumélii, kde mělo Turecko delší dobu vliv. Turci se také v jižní části Bulharska daleko víc soustředí do vesnic a od majority, která je stále bere mnohdy diskriminačně, se více separují. Na severu se Turci více smísili s majoritou a během výzkumu byly patrné i přátelštější vztahy mezi těmito dvěma národy a vzájemná tolerance. V Makedonii byl zase znatelný rozdíl mezi Turky ve vesnicích a ve městech, jelikož právě vesnice jsou od makedonského kontaktu vzdálenější a je v nich patrná větší míra nezaměstnanosti.

Ačkoli Turci čelili mnoha faktorům, které mohly ohrozit jejich kulturu, stále je to jazyk, náboženství a zvyky, kterými se vymezují oproti majoritě. V Bulharsku byla během socialistického režimu snaha o jazykovou asimilaci a v současnosti se stát nesnaží tento kulturní aspekt minoritě pomoci udržovat. Turci však nepodléhají ani těmto okolnostem a sami se snaží předávat dalším generacím znalost turečtiny. V čem však stát bulharské Turky ovlivnil je náboženství, které není v současnosti tolik striktní, a respondenti to přisuzují represím během socialismu. V Bulharsku se dá postoj státu označit za pasivní a v mnoha ohledech negativně ovlivňující život menšin, které jsou omezeny, co se týče medií a školství v menšinovém jazyce, neexistují organizace udržující tureckou kulturu a stát se v pomoci o udržení kultury chová pasivně. Kulturní akce jsou financovány především z Turecka.

U Makedonie naopak stát pomáhá Turkům i po finanční stránce zejména s organizací kulturních akcí a spravováním organizací. Spolu s Tureckem se snaží udržet turecký jazyk. Stát Turky neovlivnil ani neovlivňuje v rovině náboženské a v zemích je nespočet mešit, což může být také zapříčiněno velmi početnou menšinou Albánců, kteří jsou taktéž muslimové.

7 Závěr

Práce se zabývá otázkou, jak ovlivňují státní zásahy minoritu Turků v Bulharsku a Makedonii. K získání dat byl použit kvalitativní přístup, jenž byl realizován formou terénního výzkumu, který trval dva týdny. Technikou byl zvolen rozhovor, dále také dotazníky a pozorování pro doplnění výsledků. Metodologie je blíže přiblížena v první části spolu s teoretickými východisky, která se zabývají především státem, národem, národními státy a státními zásahy. Další část práce se zabývá vlastním výzkumem, který byl zpracován především na výpovědích respondentů z obou zmíněných zemí.

Minoritu Turků v Bulharsku ovlivnilo především období socialistického režimu. Nucená přeměna jmen, zákaz používání turečtiny, uzavírání škol a praktikování náboženství pro Turky znamenala nejvýznamnější zásahy. Celé toto období mělo za cíl asimilaci s většinovým národem, který má sice stejnou historii, avšak kulturně se odlišuje. Bulharští Turci díky těmto zásahům ztratili striktnost, co se týče náboženství. Jazyk je kulturní prvek, který si i přes několikaletý zákaz jeho používání, stále udržují, ačkoli stát ani v současnosti neposkytuje vhodné podmínky a bulharským Turkům není umožněno studium v mateřském jazyce.

Období socialistického režimu mělo vliv i na Turky v Makedonii, kde bylo náboženství taktéž zakázáno. Jeho striktnější forma je však patrná, což dokazuje i velký počet mešit, které nebyly na rozdíl od Bulharska v této zemi ničeny. V kulturních zvycích se však neliší.

Stát Turky v obou zemích ovlivnil, co se týče vzdělání, která mělo před nastolením socialistického režimu u této minority velmi nízkou úroveň. V současnosti jsou taktéž omezováni v oblasti medií v mateřském jazyce, kterých se v Bulharsku i Makedonii nachází velmi malý počet, dále ve státní správě, kde mají nízké zastoupení.

Minority Turků nemají v žádné ze zmíněných zemí svobodu ve všech ohledech a stále se najde oblast, ve které jsou omezeny. Stát se však k makedonským Turkům chová v porovnání s Bulharskem jako vstřícnější, což dokazují i kladnější vztahy mezi majoritou a minoritou.

8 Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

- ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální péče 1. díl: Učebnice pro obor sociální činnost*. Grada Publishing, 2015. 240 s. ISBN 9788024798981.
- BARŠA, Pavel. *Politická teorie multikulturalismu*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. 347 s. Politologická řada. ISBN 80-732-5020-9.
- BĚLINA, Pavel "et al". *Dějiny evropské civilizace*. Praha: Paseka, 1995. 317 s. ISBN 80-718-5012-8.
- BRAKE, Roland. *Community development: A European Challenge: a European challenge*. Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers, 2008. 320 s. ISBN 9783866492059.
- CABADA, Ladislav a Markéta KOLARČÍKOVÁ. *Balkánské komunismy*. Praha: Libri, 2016. Stručná historie států. 234 s. ISBN 978-80-7277-556-9.
- EMINOV, Ali a Catherine RUDIN. Bulgarian nationalism and turkish language in Bulgaria. FRAENKEL, Eran a Christina Elizabeth KRAMER. *Language Contact - Language Conflict*. 1993. 196 s. ISBN 9780820416526
- GELLNER, Ernest (Arnošt). *Národy a nacionalismus*. Praha: Hříbal, 1993. 158 s. ISBN 80 900-8929-1.
- GELLNER, Ernest André. *Podmínky svobody: občanská společnost a její rivalové*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997, 188 s. ISBN 80-859-5927-5.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. 408 s. ISBN 978-80-262 0982-9.
- HOBBS, Thomas. *Leviathan: aneb látka, forma a moc státu církevního a politického*. 47. 1. Praha: Oikoymenth, 2009. 513 s. 120. ISBN 978-80-7298-106-9.
- HOLZBACHOVÁ, Ivana. *Dějiny společenských teorií*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 96 s. ISBN 80-210-1318-4.
- HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 315 s. 45. sv. ISBN 978-80-7419-010-0.
- KANEV, Krassimir. Law and politics toward the muslims in Bulgaria. G. DANCHIN, Peter a Elizabeth A. COLE. *Protecting the human rights of religious minorities in Eastern Europe*. New York: Columbia University Press, 2002, 546 s. ISBN 0-231-12474-0
- KLÍMA, Karel. *Státověda*. 1. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 415 s. ISBN 80-86898-98-9
- LABER, Jeri. *Destroying Ethnic Identity: The Turks of Bulgaria*. Human Rights Watch, 1987. 73 s. ISBN 0938579665.
- LOCKE, John. *Dvě pojednání o vládě*. Praha: Československá akademie věd, 1965. 284 s.
- MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Praha: Argo, 155 s. ISBN 978-80-257-0736-4.
- MAJEROVÁ, Věra. *Sociologie venkova a zemědělství*. Vyd. 4., přeprac. Praha: Credit, 2000. s. 254. ISBN 80-213-0651-3.
- MARITAIN, Jacques. *Člověk a stát*. Praha: Triáda, 2007. ISBN 978-80-86138-86-2.
- MARTÍNEK, Jiří. *Bulharsko*. Praha: Libri, 2009. 144 s. Stručná historie států. ISBN 978-80-7277-422-7.

- MUYHTAR, Fatme, *The human rights of muslims in Bulgaria in law and politics since 1878*. Sofia: Bulgarian Helsinki Committee, 2003, 138 s.
- ORTAKOVSKI, Vladimir. *Minorities in the Balkans*. Ardsley, NY: Transnational Publishers, 2000. 384 s. ISBN 978-15-71-05129-5.
- ÖZKIRIMLI, Umut. *Theories of nationalism: a critical introduction*. 2nd ed. Basingstoke, Hampshire [England]: Palgrave Macmillan, 2010. ISBN 978-0-230-57733-6.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. 157 s. Knihovna společenských věd. ISBN 80-864-7310-4.
- ROSŮLEK, Přemysl. *Albánci a Makedonská republika (1991-2014)*. Praha: Libri, 2015. 395 s. ISBN 978-80-7277-526-2.
- ROSŮLEK, Přemysl. *Makedonie*. Praha: Libri, 2008. 136 s. Stručná historie států. ISBN 978-80-7277-342-8.
- RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. 508 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-404-1.
- ŠATAVA, Leoš. *Národnostní menšiny v Evropě: encyklopedická příručka*. Praha: I. Železný, 1994, 386 s. ISBN 80-711-6375-9.
- TEJCHMAN, Miroslav. *Balkán ve 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. 438 s. ISBN 978-80-246-3178-3.

Zdroje z period

- BARTOŠ, Jiří. Koncept státu: jak jej chápat, jak jej vymezit?. *Global Politics: Časopis pro politiku a mezinárodní vztahy* [online]. 2009 [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: <http://www.globalpolitics.cz/clanky/koncept-statu>
- KILIAS, JAROSŁAW. Renanovské pojetí národa a současná sociologie. *Sociologický časopis* [online]. Varšava, 1999, 35(4), 423-432 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z http://sreview.soc.cas.cz/uploads/330a0d88428b5fab5889c05622c19c261922f361_193_423KILIA.pdf
- MCINTOSH, Mary E., Martha Abele Mac IVER, Daniel G. ABELE a David B. NOLLE. Minority Rights and Majority Rule: Ethnic Tolerance in Romania and Bulgaria. *Social Forces* [online]. 1995, 73(3), 939-967 [cit. 2018-02-11]. DOI: 10.2307/2580553. ISSN 00377732. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2580553?origin=crossref>
- MULTU, Emel a Suzan KAVANOS. MOTHER TONGUE EDUCATION OF TURKISH MINORITY IN BULGARIA. *The Journal of International Social Research* [online]. 2010, 364-383. [cit. 2018-02-15]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/292147308_MOTHER_TONGUE_EDUCATION_OF_TURKISH_MINORITY_IN_BULGARIA
- PETKOVA, Lilia. The ethnic Turks in Bulgaria: Social integration and impact on Bulgarian -Turkish relations, 1947–2000. *Global Review of Ethnopolitics* [online]. 2002, 1(4), 42-59 [cit. 2018-02-25]. DOI: 10.1080/14718800208405112. ISSN 1471-8804. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14718800208405112>

- ŠKUTOVÁ, Daniela. Konferencia o Machiavellim, politike a etike. *Politické vedy* [online]. Banská Bystrica, 2013, 2013, **16**(3), 173-176 [cit. 2018-03-11]. ISSN 1335 – 2741. Dostupné z: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>
- TOLLAROVÁ, Blanka. Integrace cizinců v Česku: pluralita, nebo asimilace? *Biograf* [online]. 2006 [cit. 2018-03-11]. ISSN 1211-5770. Dostupné z : <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v3902>

Internetové zdroje

- AKVINSKÝ, Sv. Tomáš. *O vládě, kniha I.: Král má očekávat dostatečnou odměnu od boha* [online]. [cit. 2018-02-13]. Dostupné z: <http://www.monarchista.cz/nazory/myslenky/329-sv-tomas-akvinsky-kral-ma-ocekavat-dostatecnou-odmenu-od-boha>
- Belene Concentration Camp. *Memory (1944-1989)* [online]. c2015-2018 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: <http://pametbg.com/index.php/en/memorial-places/belene/49-belene-concentration-camp>
- CETIN, Bulent. *Do all Bulgarian Turks speak exclusively in Turkish?* [online]. 2016 [cit. 2018-01-11]. Dostupný z: <https://www.quora.com/Do-all-Bulgarian-Turks-speak-exclusively-in-Turkish>
- Changes in ethnic structure in Macedonia after emigration of Turkish minority. *EAPS: European Population Conference 2008* [online]. 2008 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: <http://epc2008.princeton.edu/>
- ČTK. Bulharsko přijalo zákon, který zakazuje ženám mít zahalenou tvář. *Aktuálně.cz* [online]. 2016 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/v-bulharsku-nesmi-zeny-nosit-zahalene-tvare/r~fddb32c4871f11e6b597002590604f2e/?redirected=1520782026>
- Etický kodex a etické směrnice. Hospodářská a kulturní studia (HKS). [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/doku.php?id=eticky_kodex
- GRAMELOVÁ, Lucie. Úvod do turečtiny. *Jazykový koutek* [online]. 2016 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <http://www.jazykovy-koutek.cz/?p=7732>
- LEVIEV-SAWYER, Clive. Bulgarian Turkish daily newspaper Zaman-Bulgaria closes. *Independent Balkan news agency* [online]. Sofie: Independent Balkan News Agency, 2016 [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: <http://www.balkaneu.com/bulgarian-turkish-daily-newspaper-zaman-bulgaria-closes/>
- NOVÁK, David. Stát a Národ. *ETS* [online]. [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://etspraha.cz/cs/people/article/146>
- PIRONSKA, Rositsa, Svetlina DENOVA, Elitsa MAVRODINOVA, Galina DIMOVA a Deyana ROBERT. *Art Horizons: Village of Duzhdovnitsa*. Art Horizons [online]. [cit. 2017-08-19]. Dostupné z: http://www.krug-bg.org/en/index_en.html
- STRNAD, Vladislav. Napětí vztahů Sofie – Ankara jako příklad problému s Tureckem. *Ústav mezinárodních vztahů Praha* [online]. 2017 [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://www.iir.cz/article/napeti-bulharsko-tureckych-vztahu-jako-obraz-vztahu-eu,turecko>
- TOLLAROVÁ, Blanka. (2006): Integrace cizinců v Česku: pluralita, nebo asimilace? *Biograf* (39): 107 odst. Dostupné z : [e http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v3902](http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v3902)

The Balkan Wars and the Partition of Macedonia. *Timeline of the history of Macedonia* [online]. [cit. 2018-03-08]. Dostupné z: <http://www.historyofmacedonia.org/ConciseMacedonia/timeline.html>
TIKA. About TIKA. *Republic of Turkey Prime Ministry, Turkish Cooperation and Coordination agency*[online]. Turecko [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: http://www.tika.gov.tr/en/page/about_us-14650

Akademické práce

BERGER, Martin. *Komparace rolí menšin v procesu přechodu a konsolidace demokracie v Bulharsku, Rumunsku a Slovensku*. Praha, 2010. Diplomová práce. Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.
KARADJOV, Alexander. *The turkish minority in Bulgaria and the "revival process": the construction of a political minority*. Budapešť, 2011, 100 s.. Master. Central European University. Vedoucí práce Szabolc Pogonyi
ZAJÍCOVÁ, Naděžda. *Situace bulharských mohamedánů, Pomáku od dob Osmanské říše do roku 1989*. 2012. Diplomová práce.
KOSTOVA, Dobrinka. *The Bulgarian educational system and evaluation of the ISCED-97 implementation*. 175 s.

Zdroje tabulek

EMINOV, Ali a Catherine RUDIN. Bulgarian nationalism and turkish language in Bulgaria. FRAENKEL, Eran a Christina Elizabeth KRAMER. *Language Contact - Language Conflict*. 1993. 196 s. ISBN 9780820416526
EMINOV, Ali. *Turkish and Other Muslim Minorities in Bulgaria*. Psychology Press, 1997, 218 s. ISBN 9780415919760.
National statistical institute, Population and housing census in the Republic of Bulgaria 2011, [online]. [cit. 2018-02-03]. NSI. 1900–2011. Dostupný z : <http://censusresults.nsi.bg/Census/Reports/1/2/R7.aspx>

Zdroje obrázků

HUSEYNOV, Rusiv. Turks in Macedonia: current situation. *Thepoliticon* [online]. 2016, 2016 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: <http://thepoliticon.net/interviews/250-turks-in-macedonia-current-situation.html>
Trakyanet [online]. 2018 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: <http://www.trakyanet.com/rumeli/makale/trakya-halklari/1454-balkan-turkleri.html?showall=&start=1>

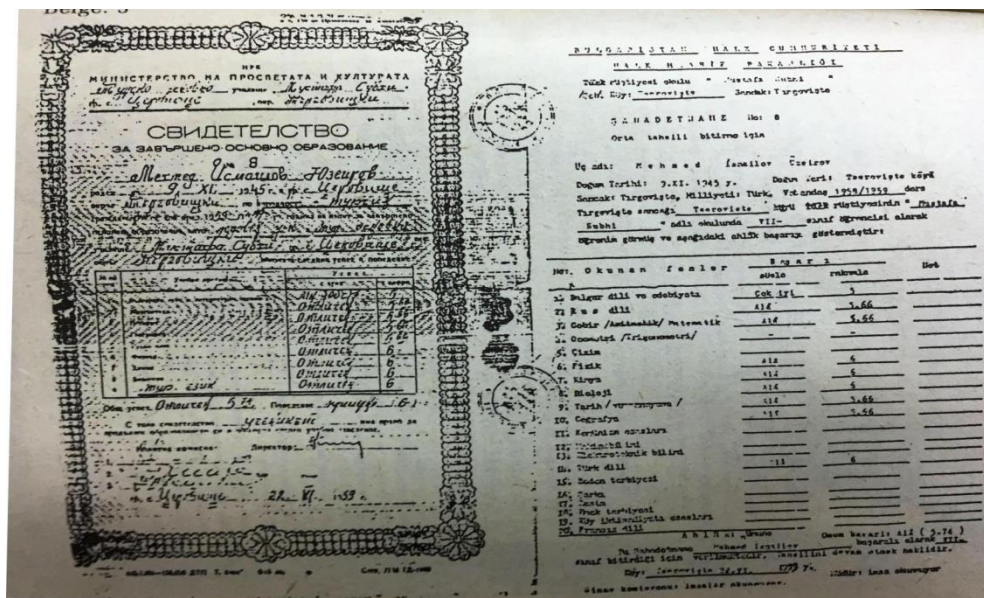
9 Přílohy

Příloha 1 Školní dvojjazyčný diplom z roku 1933

Zdroj: Soukromý archiv respondenta Mustafy

Příloha 2 Školní dvojjazyčný diplom z roku 1939

Zdroj: Soukromý archiv respondenta Mustafy

Příloha 3 Turecká ulice v Gornja Banjitsa

Zdroj: Z vlastního archivu

Příloha 4 Mešita v Gostivaru

Zdroj: Z vlastního archivu

Příloha 5 Mešita v Sofii

Zdroj: Z vlastního archivu

Příloha 6 Sídlo turecké politické strany TDP v Gornja Banjitsa

Zdroj: Z vlastního archivu